

Lyckliga gatan du finns inte mer?

– En studie av hur två svenska universitetsstäder förhåller sig till identitet i stadsplaneringen

Lovisa Pettersson

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2021

Lyckliga gatan du finns inte mer? – En studie av hur två svenska universitetsstäder förhåller sig till identitet i stadsplaneringen

Lucky Street you exist no more? – A study of how two swedish university towns relate to identity in their urban planning

Lovisa Pettersson

Handledare: Patrik Olsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Allan Gunnarsson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Matilda Alfengård, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX 0846

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2021

Nyckelord: identitet, stadsplanering, kommunal planering

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur två svenska kommuner som liknar varandra diskuterar och förhåller sig till identitet i sin stadsplanering. För att uppfylla syftet har Lunds kommun och Uppsala kommuns översiktsplaner samt kommunala styrdokument studerats och analyserats. Valet föll på Lunds kommun och Uppsala kommun då båda dessa kommuner är universitetsstäder. För att kunna identifiera hur dessa kommuner förhåller sig till identitet i sin stadsplanering har olika definitioner av begreppet identitet studerats, varför arbetet inleds med en teoridel avseende detta i det inledande kapitlet. Vidare beskrivs hur planeringen i historien sett ut och vilka idéer eller ideal som format samhället. Efter analys av kommunernas dokument så har ett antal identitetsbärande företeelser lokaliserats som beskrivs under respektive kommun. Analysen visar att identitet är något som främst indirekt är närvarande och diskuteras i den kommunala planeringen då båda kommunerna diskuterar olika aspekter av identitet som lyfts fram i arbetets teoridel.

Nyckelord: identitet, stadsplanering, kommunal planering

Abstract

The aim of this study has been to investigate how two similar Swedish municipalities discuss and relate to identity in their urban planning. To fulfill the purpose, two Swedish municipalities and their general plans and planning documents have been studied and analyzed. I chose Lund municipality and Uppsala municipality as there are similarities between these two municipalities, mainly since large parts of these two cities' populations are consisted of students. In order to be able to identify how these municipalities relate to identity in their urban planning, different definitions of the concept of identity had to be studied. The study therefore begins with a theoretical part regarding identity, followed by a historical report of what ideas or ideals that have changed and influenced the society. The analysis of the municipalities' documents located several identity-bearing phenomena. The result of this study shows that identity is something that is present and discussed in the municipalities' urban planning. Both municipalities discuss different aspects of identity that have been explained in the theoretical part of this essay.

Keywords: identity, cityplanning, municipality planning

Förord

Detta examensarbete utfördes inom Landskapsarkitektprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp under vårterminen 2021.

Vägen till examen kändes lång när jag stod där på uppropsdagen i Uppsala 2016. Inte kunde jag ana hur mycket jag skulle utvecklas och vad jag skulle åstadkomma under dessa år. Både i skolbänken och utanför. Jag har under årens lopp hunnit bli en fullfjädrad snickare, överkommit min rädsla för att rita, förlorat en hund och välkomnat en annan, flyttat sex gånger, fått landskapsarkitektens glasögon och blivit kär. Nu i efterhand förstår jag inte vart tiden tagit vägen.

Jag vill rikta ett stort tack till mina syskon för att ni alltid funnits där och för att ni aldrig gett upp hoppet om mig.

Tack till min sambo Gunnar för all omtanke, kärlek, rastningar av valpen, korrekturläsning och uppmuntran under arbetets gång.

Ett sista tack till min handledare Patrik Olsson som agerat bollplank i arbetet med denna uppsats.

I sommar ska jag unna mig att läsa skönlitteratur i hängmattan vid det lilla huset på kullen som vuxit fram parallellt med utbildningen.

/Lovisa Pettersson, Lund 2021

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1. Bakgrund	7
1.2. Syfte och frågeställningar	8
1.3. Metod och material	9
1.4. Avgränsningar	11
1.5. Teoretiska utgångspunkter och begreppsutredning	11
1.5.1. Rum, plats och platsens identitet.....	13
1.5.2. Sammanfattande kommentar och utgångspunkter.....	17
1.6. Tidigare forskning	19
1.7. Disposition	20
2. Stadsplanering då och nu	21
2.1. Planering i historien	21
2.1.1. Den medeltida staden	22
2.1.2. Den förindustriella staden	23
2.1.3. Det sena 1800-talets stad.....	24
2.1.4. Det tidiga 1900-talets stad	25
2.1.5. Modernismens stad.....	27
2.2. Planeringen idag.....	30
2.2.1. Kritik mot modern stadsplanering	31
2.2.2. Profilering inom den kommunala planeringen	33
3. Identitetsbärande företeelser i kommunerna Lunds och Uppsalas översiktsplanering	35
3.1. Introduktion av kommunerna	35
3.1.1. Lunds kommun	35
3.1.2. Uppsala kommun	36
3.2. Staden för alla	37
3.2.1. Lunds kommun	37
3.2.2. Uppsala kommun	37
3.3. Historisk stadskärna	38
3.3.1. Lunds kommun	38

3.3.2.	Uppsala kommun	38
3.4.	Befintliga värden	39
3.4.1.	Lunds kommun	39
3.4.2.	Uppsala kommun	39
3.5.	Den globala staden.....	40
3.5.1.	Lunds kommun	40
3.5.2.	Uppsala kommun	40
3.6.	Kunskaps- och universitetsstad.....	41
3.6.1.	Lunds kommun	41
3.6.2.	Uppsala kommun	41
3.7.	Cykelstaden	42
3.7.1.	Lunds kommun	42
3.7.2.	Uppsala kommun	42
3.8.	De gröna och offentliga rummen	42
3.8.1.	Lunds kommun	42
3.8.2.	Uppsala kommun	42
3.9.	Arkitektonisk identitet.....	43
3.9.1.	Lunds kommun	43
3.9.2.	Uppsala kommun	44
3.10.	Kultur	45
3.10.1.	Lunds kommun	45
3.10.2.	Uppsala kommun	45
3.11.	Landskapselement	45
3.11.1.	Lunds kommun	45
3.11.2.	Uppsala kommun	46
3.12.	Medborgarna om stadens identitet	46
3.12.1.	Lunds kommun	46
3.12.2.	Uppsala kommun	47
4.	Diskussion och slutsatser	49
4.1.	Identitet	49
4.1.1.	Inledning	49
4.1.2.	Platsens själ och dess inneboende identitet.....	49
4.1.3.	Identitet beroende av människan.....	51
4.2.	Avslutande reflektioner och metoddiskussion	53
4.3.	Slutsatser.....	55
	Referenser.....	57

1. Inledning

1.1. Bakgrund

”Lyckliga gatan, du finns inte mer” sjöng Anna-Lena Löfgren 1967 (Stadsplanering 2021). Låten gick varm på diverse radiostationer och togs väl emot över land och rike. Låten kan ses som ett nostalgiskt uttryck och ett svar på de snabba och radikala förändringar som ägt rum i Sverige under det senaste seklet och, framförallt, efter andra världskriget och framåt. Hur kan dessa förändringar beskrivas och förklaras? Är det så att den ”lyckliga gatan” inte finns längre? David Harvey myntade i slutet av 1980-talet begreppet *time/space compression*. Begreppet refererar till en värld där många fenomen sprider sig så snabbt att det uppstår en likhet och samstämmighet. Harvey (1989) menade att denna samstämmighet upplöser gränser mellan centrum och periferin och tar sig uttryck i den fysiska miljön. Inspiration till moderna hus och modern stadsbyggnad hämtas inte från historien och lokal byggnadstradition, utan från nästan var som helst (Harvey 1989). Just denna företeelse som Harvey (1989) har identifierat beskrivs i en rapport från Boverket från år 2005. I rapporten i fråga beskriver Bellander (2005) det som att modernismen skapat samhällen i den industrialiserade världen som är förbluffande lika varandra (Bellander 2005). Sverige utgör inget undantag i detta avseende och Bellander menar att den fysiska strukturen i svenska städer kan sägas karaktäriseras av några generella drag och att den lokala förankringen i allt mindre utsträckning kommer till uttryck. Bellander (2005) påpekar att de generella dragen skiljer sig åt i viss mån beroende på städernas storlek, men att det i såväl den lilla som i den medelstora staden finns ett centrum i de ursprungliga delarna i nära anslutning till ett järnvägsområde. I centrumet återfinns offentliga lokaler, affärer, kontor, hantverkslokaler och bostäder. Utanför de centrala delarna finns områden för

särskilda aktiviteter. Det kan till exempel vara försäljning av bilar eller andra skrymmande varor. Där finns också industrier, vårdinrättningar, skolor och stora sammanhängande bostadsområden där flerbostadshus och villor är skilda åt. Handeln av konsumtionsvaror och livsmedel är koncentrerad till en eller flera stormarknader (Bellander 2005). Modernismen synes med andra ord starkt ha influerat planeringen enligt Bellander (2005).

Även Ullstad (2008) riktar kritik mot det sätt på vilket nya bostadsområden eller stadsdelar snabbt byggs ut till stora stadsöar som karaktäriseras av endimensionell planering, stordrift, kommersialisering. Dessa tendenser begränsar utrymmet för en helhetssyn i stadsbyggandet vilket innebär att värden som exempelvis platsers identitet går förlorade till förmån för byggvolym och trafikflöde (Ullstad 2008).

Mot bakgrund av den kritik som framförts mot modernismens inverkan på kommunal stadsplanering och hur detta har lett till att värden som platsers identitet har gått förlorade finner jag det intressant att utreda hur två till synes lika svenska kommuner förhåller sig till frågor om identitet i sin stadsplanering.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka om, och i så fall hur, två till synes jämförbara svenska kommuner diskuterar och förhåller sig till identitet i sin stadsplanering.

För att uppfylla syftet med detta arbete kommer följande frågeställningar att diskuteras och om möjligt besvaras:

- Hur förhåller sig Lunds kommun och Uppsala kommun till identitet i den kommunala planeringen?
- Bör olika identitetsbärande företeelser få en mer framträdande roll i den kommunala planeringen, och vilka konsekvenser kan detta i så fall tänkas medföra?

1.3. Metod och material

För att kunna uppnå syftet med detta arbete har jag valt att göra en fallstudie av två svenska kommuners arbete med identitet i den översiktliga kommunala planeringen. För att kunna förstå och analysera resultatet av fallstudien har jag först och främst behövt studera historiens olika stadsbyggnadsfaser. En stadsbyggnadsfas beskriver de, för en viss tidsperiod, rådande samhällstrenderna samt de vanligast förekommande planeringsstrukturerna och tillhörande relevant lagstiftning. Studiet av dessa stadsbyggnadsfaser är viktigt för detta arbete såtillvida att historia kring hur samhällen planerats och växt fram behövs för att förstå samtidens stadsplanering. Denna kunskap behövs följaktligen för att analysera resultatet av fallstudien av hur Lunds kommun och Uppsala kommun arbetar med identitet i deras respektive stadsplanering. För att studera stadsbyggnadsfaserna har jag valt att använda Nils Ahlbergs (1998) indelning och definition av de olika faserna. Nils Ahlberg är filosofie doktor i landskapsplanering och har arbetat med bebyggelsehistoria och samhällsplanering. Då Ahlberg (1998) enbart behandlar stadsbyggnadsfaser fram till och med mitten av 1900-talet har jag behövt komplettera studien med Cecilia Björck, Laila Reppen och Lars Nordling (2012) för att kunna behandla 1970-talet och framåt.

För att kunna tolka och analysera resultaten i den fallstudie som kommer att utföras redogörs det nedan i avsnitt 1.4 för begrepp och teorier som kan förknippas med identitet. Jag kommer därvid även redogöra för hur jag förhåller mig till identitet i detta arbete. Det material som används utgörs huvudsakligen av standardverk på området. Här kan särskilt nämnas teoretiker såsom Henri Lefebvre, Tim Ingold, Christian Norberg-Schulz, Edward Relph och Jane Jacobs.

I arbetet kommer, som nämnts ovan, en fallstudie av två svenska kommuner att företas. Forskningen som bedrivs i denna del av uppsatsen tar en kvalitativ ansats i form av en dokumentanalys. I den kvalitativa studien analyseras ord och visuella bilder. Denna typ av forskning anses passa studier där saker betraktas i dess kontext och där det kan vara viktigt att se många olika samband. Materialet som används i en dokumentanalys kan exempelvis bestå av rapporter, artiklar, digital kommunikation på webbsidor etc. Dokumentanalysen, eller ”dokumentär

forskning” som det också kallas, samlar in fakta via dessa medier varefter innehållet tolkas och dolda innebörder samt strukturer identifieras (Denscombe 2018).

Det bör härvid uppmärksammas att vid bedrivandet av denna typ av forskning spelar forskarens person en avgörande roll för studien. Materialet väljs nämligen inte ut automatiskt varför forskarens bakgrund, värderingar och övertygelser kan inverka på urvalet av data som samlas in och analyseras (Denscombe 2018). Med denna vetskap önskar undertecknad att påminna om att de analyser som görs av resultatet i detta arbete i viss mån färgas av mig och mina perspektiv som landskapsarkitektstudent. Detta är dock oundvikligt vid denna typ av forskning och borde inte heller utgöra ett problem så länge jag redovisar detta öppet och inte utger mig för att sitta på några sanningar. Om läsaren är medveten om hur urvalet och analysen går till kan denne förhålla sig kritisk vid läsningen, varför jag nu ska redovisa för detta.

Till min fallstudie har jag valt ut två svenska kommuner. I början av 2000-talet gav regeringen Boverket i uppdrag att genomföra en studie som skulle ligga till grund för ett förslag på en strategi för hållbar utveckling. I samband härmed sammanställdes en exempelsamling i vilken det redovisades hur fem kommuner förhöll sig till och planerade för detta. Som en del av denna rapport diskuterades även hur städerna arbetade med frågor om identitet. De kommuner som valdes ut var Lund, Eksjö, Eskilstuna, Uppsala och Umeå då de ansågs spegla variationen och mångfalden hos de svenska kommunerna (Boverket 2004). Vid tiden för detta arbetes påbörjande hade cirka tjugo år gått sedan Boverket upprättade ovannämnda exempelsamling. Mot bakgrund av att två decennier har gått och att nya översiktsplaner har antagits finner jag det intressant att återigen undersöka hur svenska kommuner förhåller sig till frågor om identitet i sin stadsplanering, men att denna gång fokusera på att jämföra två kommuner som liknar varandra, istället för att välja kommuner som ska representera variationen bland svenska kommuner. Valet föll på Lunds kommun och Uppsala kommun. Anledningen härtill är att dessa två kommuner enligt mig är ganska lika. Dels skiljer de inte alltför mycket åt i storlek och befolkningsantal, dels är båda städerna universitetsstäder med anor från medeltiden.

Materialet som används i fallstudien består huvudsakligen av kommunernas aktiva översiktsplaner samt olika kommunala program, PM och riktlinjer som finns publicerade på kommunernas hemsidor. Av dessa har jag gått igenom samtliga som fanns publicerade vid tiden för fallstudiens genomförande och valt ut de delar som, mot bakgrund av begreppsutredningen i avsnitt 1.4, enligt mig kan sägas beröra de aspekter av stadsplanering som har att göra med identitet, plats och rum.

Fallstudien som metod föll sig naturligt för mig då min intention med arbetet varit att tolka och förstå, snarare än att göra nya upptäckter. Det sägs att ”fallstudiens syfte är att kunna belysa det generella, genom att titta på det specifika” (Denscombe 2018, s. 85). Möjlighet ges följaktligen till värdefulla insikter då fallstudien möjliggör en djupgående studie och analys. En utgångspunkt för fallstudien som metod är att studien inte stannar vid att beskriva vad som händer utan också varför det sker (Denscombe 2018).

1.4. Avgränsningar

Materialet som används i fallstudien består som framgått ovan huvudsakligen av kommunernas aktiva översiktsplaner samt olika kommunala program, PM och riktlinjer som finns publicerade på kommunernas hemsidor. Jag har valt att inte titta på mer specifikt arbetsmaterial såsom detaljplaner och illustrationsplaner. Jag har också valt att utesluta en undersökning av den byggda miljön. Anledningen härtill är att jag främst är intresserad av att se hur kommunerna uppfattar identitet i teorin och inte vilket utslag detta får i praktiken. Det skulle givetvis vara intressant att även undersöka detta, men det är min uppfattning att materialet hade blivit för omfattande och dessutom fallit utanför ramen för detta arbete.

1.5. Teoretiska utgångspunkter och begreppsutredning

Hur ska identitet förstås? Svaret är inte helt enkelt då det finns olika definitioner som förfäktas av olika forskare. Vidare behöver vi, för att få en närmare förståelse av begreppet identitet, även förstå vad begreppet plats innebär, och även - i viss

mån – vad begreppet rum innebär samt vad som skiljer dessa begrepp åt. Dessa två begrepp är vida använda uttryck som används flitigt både i det vardagliga livet och inom professionen landskapsarkitektur, och identitet är starkt kopplat till dessa begrepp. En annan svårighet är att huvuddelen av litteraturen inom ämnet är på engelska. I den engelska litteraturen talar man om 'place' och 'space' och när dessa begrepp översätts till svenska tenderar ibland problem att uppstå. Som exempel kan nämnas att 'space', i den svenska litteraturen som behandlar begreppet, brukar översättas till rum. I nationalencyklopedin definieras 'rum' som något som avgränsas, vilket termen "space" inte innebär (Nationalencyklopedin, 2021). Följden blir att termen rum i praktiken inte skiljer sig nämnvärt från betydelsen av engelskans 'place' som översätts till 'plats'. I engelskan är det däremot en distinkt skillnad. Ingold (2011) menar att 'space' innebär en gränslös totalitet och beskriver problematiken som uppstår vid översättning enligt följande:

The German 'raum', or its cognate 'rum' in the Scandinavian languages, is nowadays the accepted equivalent of the Anglo-American concept of 'space'. Yet their connotations are far from identical. In English, 'space' and 'room' are quite distinct, with room conceived as a highly localised, life-containing compartment within the boundless totality of space. It appears, however, that in its translation as 'space', 'raum/rum' never entirely lost the sense of containment or enclosure that currently attaches to the notion of place (Ingold 2011, s 147).

Skillnaden mellan de olika uttrycken och översättningarna mellan olika språk eller olika användning av begreppen gör att utrymme lämnas för tolkningar och därmed eventuella missförstånd. Då jag i detta arbete använt mig av såväl engelskspråkig litteratur som litteratur på andra språk översatt till både engelska och svenska kan dessvärre definitionerna lätt röras ihop och bli "lost in translation". Jag har exempelvis sett hur det i kommunala dokument ibland talas om 'rum' när det som egentligen avses är 'plats'. Detta har jag kunnat sluta mig till efter att ha förkovrat mig i litteratur som behandlar rum och plats. Jag har i dessa fall försökt tolka och få fram vad de menar. Jag lägger härvidlag in en brasklapp om att min tolkning av vad som åsyftas i dessa fall kanske inte delas av alla. Jag menar på intet sätt att jag sitter på den rätta definitionen. I de fall där jag vill vara extra tydlig med vilket begrepp jag menar, så väljer jag att ange vad det står på originalspråket.

1.5.1. Rum, plats och platsens identitet

Identitet och företeelsen att identifiera sig med platser är något som vissa forskare beskriver som djupt mänskligt (Relph 1976). Inom kulturgeografin är Tuans verk från 1974 och 1977 viktiga för forskning kring platsidentitet och synen på relationen mellan människa och plats. Han menar att det som vid första anblick kan liknas vid oidentifierbart 'space' (rum) stegvis kan få karaktären av 'place' (plats) allt eftersom människan lär känna en viss omgivning och fyller den med värde. Med den definitionen är rum och plats beroende av varandra. En plats skapas när människan knyter ett känslomässigt band till sin omgivning och tillskriver denna ett särskilt värde. Rum är det man rör sig i när man förflyttar sig mellan platser. Varje stopp längs vägen gör det möjligt för rummet att bli till en plats (Tuan 1977). Cresswell (2004) menar precis som Tuan (1977) att en del av rummet blir en plats när människan tillskriver rummet betydelse, exempelvis genom att ge det ett namn (Cresswell 2004). Med Cresswell och Tuans uppfattning av vad plats är så kan det verka som att platsen skapas utifrån en individs föreställning och känslor. Rose (1995) menar att så inte är fallet. I en individs platsskapande sker en process där denne tar andra människors och samhällets selektiva föreställningar i beaktande, rekonstruerar dessa och sedan skapar ett " eget " narrativ. Vi tenderar alltså att ha liknande tankar och föreställningar om platser och dessas identitet då de är produkten av ett större socialt sammanhang.

Norberg- Schulz (1976) menar istället att mänskliga föreställningar om en plats identitet i hög grad är en produkt av platsen i sig. Även i detta fall delas föreställningarna om platsens identitet av flera individer men det är alltså platsens själ och ursprung som gör att vi skapar liknande föreställningar om platsens identitet (Norberg- Schulz 1976). Platsens ursprungliga identitet kan dock ändras i viss mån till följd av de förändringar som människan gör på platsen eller genom förändringar i förhållandet mellan platser. Varje plats har dock en gräns för hur pass stora förändringar den klarar av innan platsens ursprungliga identitet förändras bortom igenkänning (Norberg-Schulz 1976). För att beskriva en plats identitet presenterade Norberg-Schulz 1980 begreppet genius loci inom arkitekturens värld vilket kan beskrivas som just platsens själ eller väsen. Platsens själ kan förklaras ha

karaktären av en omfattande atmosfär. Atmosfären är dock avgränsad och består till viss del av konkreta ting som har substans, form, textur och färg (Norberg-Schulz 1976). Norberg-Schulz (1976) menar att platser kan vara naturliga eller skapade av människan. Som exempel på en naturligt skapad plats anger Norberg-Schulz (1976) skogslandskap, medan en människoskapad plats enligt honom kan vara exempelvis en stadskärna med hus och butiker. Inom en plats finns det olika miljönivåer som har liknande struktur eller karaktär. Sådana miljönivåer är till exempel länder, regioner, landskap, samhällen och byggnader. På toppen av nivån finns de mer omfattande, naturliga platserna som gradvis går ner mot de människotillverkade platserna på de lägre nivåerna. Norberg-Schulz (1976) benämner alla dessa olika nivåer som platser och beskriver rummet som relationen mellan platserna.

Montgomery (1998) utvecklar platsens betydelse och menar att det är tre beståndsdelar som bygger upp platsen, och inte enbart det värde som människan ger sin omgivning. Den första beståndsdelan utgörs av aktivitet, med vilket avses exempelvis markanvändning, människors beteenden och rörelsemönster. Den andra beståndsdelan utgörs av den fysiska miljön med vegetation, byggnader och landskap. Den sista beståndsdelan är den så kallade betydelsen, med vilket avses minnen, både individuella och kollektiva, samt kulturella aspekter av platsen (Montgomery 1998).

Ingold (2011) menar att många av de teorier som behandlar begreppen ser det som att rum och plats är som en nedåtgående spiral från det stora och offentliga till mindre och mer exklusiva platser. Exempelvis kan ett hus som enhet innehålla mindre platser i form av exempelvis rum (här används ordet inte som fackterm) och trädgård och samtidigt omges av större platser såsom grannskapet och orten/staden. Ju högre upp på skalan en människa rör sig, desto mer rör hon sig från den begripliga platsen till det mer abstrakta rummet. I vilket sammanhang en person än befinner sig i, så finns alltid möjligheten att utvidga plats ytterligare mot rum. Ingold (2011) kritiserar uppfattningen att en plats existerar i rummet och att platsen begränsas av de yttre gränserna av rörelse. Vidare menar Ingold (2011) att det är vi människor och vårt sätt att framställa världen genom kartor som lett oss att tro att

jordens yta består av en mosaik av ytor med gränser mot varandra. Varje sådan bit tillhör en namngiven nation eller etnisk grupp. Hur vi beskriver vårt resande och förflyttande över jorden späder på denna uppfattning. Vi säger att vi tar oss igenom eller över landyta, men Ingold (2011) menar att vi tar oss längs med en sträcka som tar oss från en plats till en annan (Ingold 2011). Platser uppstår längs med linjer över jordens yta. Förflyttningen begränsas inte av konstruerade landgränser, utan är en rörelse i vilken platser uppstår. Ingold (2011) menar att liv inte levs inuti platser, de levs snarare igenom, runt om samt till och från olika platser. Mänsklig existens är inte platsbunden, den är platsbindande (Ingold 2011). Det synsätt som Ingold (2011) har på platser kan liknas vid ett spår som läggs med en tråd. När en invånare förflyttar sig, så läggs spåret med tråden längs med förflyttningen. När olika invånare möter varandra, så sammanflätas deras trådar. Deras liv blir sammanflätade med varandra och varje sammanflätning bildar en knut. Ju fler sammanflätningar, desto fler liv möts och desto större densitet får knuten. Platser är som knutar, och de trådar som läggs är linjer med vägförare. Ingold (2011) menar att det är i egenskap av vägförare som människan lever sitt liv på jorden. Nedan följer ett stycke där detta förklaras:

A house, for example, is a place where the lines of its residents are tightly knotted together. But these lines are no more contained within the house than are threads contained within a knot. Rather, they trail beyond it, only to become caught up with other lines in other places, as are threads in other knots (Ingold 2011: 149)

Det är när vägförare korsar andra vägförarens vägar som knutar, eller rättare sagt platser, uppstår. Dessa knutar får en större densitet eller platskänsla desto fler vägförare som korsar varandra.

I kontrast till sättet att se på platser och människor som resande så menar Relph (1976) att människans syfte i livet är att lära känna ett fåtal platser och knyta sig till dessa. Han menar att det är något som finns djupt inneboende i människan och att det är det som är essensen av mänskligt liv (Relph 1976).

Den franska filosofen Lefebvre kritiserar teorier där rummet ses som en tom behållare som kan fyllas med aktiviteter och relationer. I boken *The production of space* (1991) söker Henri Lefebvre ett sätt att överbygga mellanrummet som finns

mellan det tänkta rummet och det verkliga rummet. Med andra ord de gap som enligt Lefebvre finns mellan teori och praktik, mentalt och socialt samt föreställt och verkligt (Lefebvre 1991). Lefebvre (1991) beskriver hur ett rum inte kan planeras, rummet är snarare en produkt av människan som använder det. De ting som placeras i en miljö kan dock ge förutsättningar för vilka aktiviteter som kan ske i ett rum, men vad för aktiviteter som kommer att utträttas på en plats kan aldrig bestämmas. Lefebvres teorier handlar snarare om att rummets fysiska och sociala aspekter hänger samman och påverkar varandra, där rummet varken är ett subjekt eller ett objekt (Lefebvre 1991).

Mats Franzén, sociologiprofessor och verksam i Uppsala, skriver i *Rummets tvära dialektik- Notater till Henri Lefebvre* att Lefebvres teorier åter fått aktualitet i skandinavisk stadsplanering. Detta beror på att Lefebvre knyter samman individen och samhället med rummet och dess identitet (Franzén 2004). Franzén menar att det sätt på vilket vi ser världen bör bli mer konkret och dynamiskt, jämfört med det abstrakta och statiska tänkande som till stor del är synsättet idag. Franzén menar att Lefebvres verk är ett sätt att komma närmare det synsättet, där rum varken börjar eller slutar med samhället. ”Rummet är både en social produkt och en handfast materialitet” (Franzén 2004, s.52). Rummet är den fysiska miljön som är sammansvetsad med hur människor formar den genom sin praktik.

Precis som Ingold (2011) menar även Norberg- Schulz (1980) att människan ständigt är på väg till en plats eller bort från den och till en annan, alltså ständigt i rörelse. Ingold (2011) lägger däremot en större vikt vid just människans förflyttning som platsskapande. Norberg- Schulz (1980) beskriver hur människor ständigt förflyttar sig, men att människans rörelse skapar ett system av mål och vägar som tillsammans förbinder platser skapade av människan. Norberg- Schultz (1980) förklarar den företeelse som att platsers identitet finns oberoende av människan och därför är hon inte platsskapande på det sättet som Ingold (2011) menar att hon är. Norberg- Schulz (1976) menar att det är människans identitet som utgår från platser och saker som finns i hennes omgivning. För att känna en genuin identitet till en plats och kunna bo på en plats behöver människan komma överens med platsens själ. Avgörande härvidlag är att kunna bli sams med de element som präglar miljön.

På naturliga platser kan det vara dimma eller blåst. I mänskligt skapade platser är det att identifiera sig med saker som gator och hus. För att känna tillhörighet är det också av vikt att kunna orientera sig och känna sig hemma i miljön (Norberg-Schulz 1980).

Människans roll i relationen till platser kan beskrivas som begreppet 'sense of place'. Begreppet implicerar att det är tankar och känslor som människan kopplar till en plats. Rose (1995) menar att det är genom tankar och känslor som människan känner tillhörighet till och identifierar sig med en plats. Det kan vara positiva känslor som en person känner för en plats, vilket gör att personen vill identifiera sig med platsen. Det kan även vara det motsatta, nämligen att en plats är en sådan stor kontrast till hur människan identifierar sig själv att istället känslan av tillhörighet till en annan plats förstärks (Rose 1995). Massey (2005) tar också upp platsers relation till andra platser och det dessa kan skapa eller förstärka identitet. Hon liknar det vid individers identitet och menar att individers identitet inte är något som finns inneboende i människan - det är något som skapas i relation till andra. Precis så är det med platser där dessas identitet konstrueras i relation till andra platser och därmed inte finns som fasta inneboende egenskaper (Massey 2005). Montgomery (1998) späder ytterligare på vikten av förhållandet mellan platser. Han menar att staden och platsers förhållande till varandra är det som skapar staden och urbanitet. Däremot är det människan med sina interaktioner och aktiviteter som karaktäriserar urbaniteten. Jacobs (1961) bekräftar också den tesen i boken "Death and lives of great American cities" från 1961. Även Jacobs menar nämligen att det är just människan och hennes aktiviteter som föder kvaliteter och identiteter i en stad. Jacobs beskriver hur aktiviteten speglas i en positiv spiral och således skapar mer platsidentitet och urbana kvaliteter.

1.5.2. Sammanfattande kommentar och utgångspunkter

Då teorierna bakom begreppet identitet inte är särskilt lätta att ta till sig följer här en kortare sammanfattning av ovanstående framställning.

Rum och plats beskrivs och uppfattas olika av forskare inom ämnet. Det verkar finnas två läger: i det ena återfinns de som ser plats som något som existerar

oberoende av människan. I det andra lägret befinner sig istället de som ser platsen som något som skapas av människan och hennes föreställningar. En plats och dess identitet kan antingen sägas byggas på "platsens själ" som Norberg-Schulz (1980) kallar det, eller på de värden som människan fyller platsen med. Det senare synsättet förfäktas av bland annat Tuan (1977) och Cresswell (2004).

Enligt Norberg-Schulz kan en plats identitet förändras med tiden, utan att för den delen förlora sin ursprungliga identitet. Detta förutsätter dock att förändringarna rimmar väl med platsens själ och inte tänjer för mycket på gränserna.

Lefebvre (1991) menar istället att en plats och dess identitet är föremål för ständig förändring beroende vem som brukar platsen och dennes önsknings- och förhoppningar om platsens funktion.

Montgomery (1998) menar att staden och platsers förhållande till varandra är det som skapar staden och urbanitet. Däremot är det människan med sitt beteendemönster som karakteriserar urbaniteten.

Ovanstående aspekter av identitet är de som jag funnit mest relevanta och som jag därför kommer att använda som utgångspunkter för den kommande analysen. Anledningen till att jag inte kommer att begränsa mig till enbart en av ovanstående förståelser av vad identitet innebär är tvåfaldig: dels på grund av att det inte råder konsensus om vad identitet innebär, dels då svaret på frågan om hur Lunds kommun och Uppsala kommun förhåller sig till identitet i stadsplaneringen kan skifta beroende på vilken definition av identitet som används. Jag finner det därför mer intressant att analysera utifrån ovanstående aspekter istället för att låta mig begränsas av en enskild definition av identitet.

1.6. Tidigare forskning

Boverket (2004) utförde som framgått ovan en studie av fem svenska kommuner år 2004 i vilken identitet behandlades i viss mån. Fokus låg på hållbar stadsutveckling och däri behandlades identitet som en av flera faktorer som spelar roll för hållbar utveckling för stadsmiljön.

Det finns en hel del forskning om kommunal planering i förhållande till hållbar utveckling i vilken, precis som i Boverket 2004, identitet behandlas som en av flera aspekter för en hållbar utveckling. Inom området identitet och kommunal planering har det skrivits om hur identitet kan användas som ett verktyg för marknadsföring av en kommun. År 2011 utkom Sveriges kommuner och landsting med en handbok som heter ” Att fånga platsens själ: -handbok i cultural planning” som skrevs av Lundberg och Hjorth (2011). I handboken beskrivs hur lokala, kulturella särarter kan användas för att förstärka en kommuns identitet och hur arbetet kring det bör företas inom den kommunala planeringen.

Det har även skrivits avhandlingar, böcker och uppsatser inom detta ämne. Här kan särskilt nämnas den avhandling som Sara Brorström utkom med år 2010 i vilken identitet behandlas såtillvida att avhandlingen berör satsningar som syftar till att förstärka kommuners identitet och attraktivitet. De identitetsprojekt som beskrivs i den studien är installationer, byggnader och arrangemang, både i historien och i nutid med referenser till både Sverige och världen. I studien behandlas Tanums kommun, Partille kommun och Alingsås kommun och olika projekt vars syfte var att stärka respektive kommuns identitet. En liknande studie utfördes av Josefina Syssner (2012) som berörde hur den kommunala planeringen alltmer handlar om att förmedla en identitet och marknadsföra kommunen som en attraktiv plats, vilket gör att kommunen blir konkurrenskraftig gentemot andra kommuner.

Sandra Jonsson genomförde 2016 en studie i vilken det undersöktes huruvida svenska kommuner arbetar med begreppet ”a sense of place” i den kommunala planeringsprocessen och i så fall hur. Studien baserades på intervjuer med tjänstemän på sju olika kommuner där merparten av dessa ligger i Stockholmsregionen.

Av vad jag kunnat finna verkar det dock inte finnas en studie som jämför hur två snarlika kommuner förhåller sig till identitet i stadsplaneringen, varför min förhoppning är att denna studie ska utgöra ett bidrag till den existerande forskningen i ämnet.

1.7. Disposition

Uppsatsen består av totalt fyra kapitel.

I kapitel två behandlas översiktligt de idéer som präglat och format staden och urbaniteten från medeltiden och fram tills idag. I kapitlet beskrivs också hur städer planerats under samma tidsperiod. Kapitlets syfte är att ge en teoretisk bakgrund som belyser den komplexitet stadsbyggnad innebär och visar på de förutsättningar som historisk planering lämnat till dagens planering.

I kapitel tre presenteras uppsatsens fallstudie. Kapitlet är uppdelat i olika delavsnitt i vilka olika identitetsbärande företeelser som jag identifierat hos de två kommunerna behandlas.

I kapitel fyra diskuteras och analyseras de resultat som fallstudien gett utifrån de teoretiska förklaringsmodeller som redogjorts för i arbetets inledande kapitel.

2. Stadsplanering då och nu

2.1. Planering i historien

Historiska ordningar, tidsanda och ideal som påverkat tidigare stadsplanering påverkar i högsta grad planeringen både idag och planeringen i framtiden. Staden och dess strukturer är något som vi ärvt från tidigare generationer, där varje tidsålder satt sin prägel och påverkat stadsrummet. Norberg- Schulz (1976) menar att det som har byggts på en plats visar vilka förutsättningar som funnits där från början.

I förevarande kapitel behandlas svenska städers framväxt från medeltiden och framåt. Det är en tidsresa som långt ifrån innefattar alla historiska händelser och trender som rådde under en viss tidsepok. Det är snarare ett försök att ge en inblick i varför våra städer ser ut som de gör och lyfta blicken mot de strukturer och intentioner som eftersträvades under en viss tidsperiod. Det är därför naturligt att titta på de lagar, ordningar och föreskrifter som påverkat stadsbyggandet. I föreskrifter och ordningar speglas lokala skillnader och de frågor som rör en viss tidsålder eller stadsmiljön i stort (Eriksson 1997).

Planstrukturer och dessas utvecklingsstadier är ett av de tydligaste uttrycken för en stads historia och kanske även dess identitet. En stads struktur med gator och tomtindelningar har ofta följt med genom historien, medan bebyggelse mer frekvent blivit riven och ersatt. Därför kan en stad beskrivas som ett nät av gator och tomter, i vilket bebyggelsemiljön och övriga delar av stadslandskapet är upphängda. Tomtindelning, gatunät och topografin har styrt utformning och karaktär såsom husens placering, storlek och inbördes förhållanden. (Ahlberg 1998). Hur städer har planerats över tid har skiljt sig. Den stadsplanering vi genomför idag har till stor

del formats av funktionalismens planeringsideal som fick sitt genomslag under 1930-talet och nådde sin kulmen under 1970-talet med miljonprogrammet (Bellander 2005). Planeringen från den tiden syns tydligt i landets städer och det är i princip enbart i de centrala delarna av våra städer där byggnader som uppförts innan funktionalismens tid fortfarande finns kvar. Städernas framväxt har skett under lång tid och är därför komplex, men i hela Sverige finns det tydliga trender. Enligt Ahlberg kan städernas utveckling i Sverige delas upp i den medeltida staden, den förindustriella staden, det sena 1800-talets stad, det tidiga 1900-talets stad och modernismens stad (Ahlberg 1998). I detta arbete väljer jag att använda mig av Ahlbergs (1998) indelning av tidsepoker i stadsbyggandets historia.

2.1.1. Den medeltida staden

De medeltida städerna växte ofta fram ur en äldre centralort eller handelsplats där redan etablerade kommunikationer fanns. Dessa kommunikationer kunde bland annat vara landsvägssträckningar, vägmöten och hamnlägen. Utefter de förutsättningarna, samt den givna topografin, utvecklades sedan ett system av gator. De band samman stadens viktigaste punkter såsom hamn och torg (Ahlberg 1998). Det var kungamakten, kyrkan och stormän som styrde stadens utveckling genom markdonationer och bestämmelser. Strukturen i städerna var under denna tid till viss del planerad, i vissa städer mer än i andra. Generella drag i planstrukturen var en oregelbundenhet, som gällde både gatunätets utformning och stadsområdets form och utsträckning (Ahlberg 1998). Under 1300-talet kom Magnus Eriksson stadslag genom byggningsbalken som är de äldsta reglerna för svensk stadsbyggnad. Den innehöll bestämmelser om gatubredd, brandsäkerhetsföreskrifter, byggnadshänsyn till omgivande grannar och att byggnader inte fick uppföras utan lov. Lagen var allmän, men trots det så uppmuntrades ett lokalt byggnadsskick på traditionell grund (Eriksson 1997). Den medeltida lagstiftningen fungerade så väl att Gustav den andre Adolf förnyade den utan ändringar 1618. Lagen levde alltså fortsatt vidare och vid behov kompletterades den med förordningar från regeringen. Det innebar att invånarna i staden i princip kunde bygga som brukligt i trakten, utan någon större inblandning från stadsmakten (Eriksson 1997). I slutet av 1600-talet påbörjades dock arbetet med att arbeta fram en ny och modernare

byggnadslagstiftning. Resultatet blev en ny byggningsbalk år 1734, men den gällde enbart landsbygden. Städernas utveckling lades helt på respektive landshövding genom olika föreskrifter och regler (Eriksson 1997).

2.1.2. Den förindustriella staden

Den förindustriella staden kännetecknas av strukturella förändringar och var början på urbaniseringen i Sverige. Under tiden innan industrialiseringen sker det mycket inom det svenska stadsbyggandet och förändringen hänger väl samman med den svenska stormaktens uppgång och fall. Under 1600-talet ökade antalet stadsbyggnadsprojekt drastiskt. Kulmen nåddes under mitten av 1600-talet, för att sedan hamna på en låg nivå under 1700-talet. Planförändringar och stadsbildandet var en del i att skapa en effektivare administration av riket och med det kunna kontrollera och beskatta näringar som var viktiga för landets ekonomi (Ahlberg 1998). Kronan försökte få igenom en rikstäckande byggnadsstadga för att främst kunna öka brandsäkerheten. Detta misslyckades dock. Problemet med stora eldsvådor i städerna var ofta föremål för debatt i riksdagen och stadsbränderna ansågs hota hela landets ekonomi. Istället för en rikstäckande byggnadsstadga blev istället Stockholms byggnadsordning ett slags rättesnöre för hur rikets städer byggdes. Först och främst var det dock varje stads styrelse som hanterade byggnadsfrågorna och städerna byggdes huvudsakligen efter praxis på lokal tradition (Eriksson 1997).

Runt 30 nya städer bildades på kort tid under denna tidsepok och många andra genomgick drastiska planförändringar eller flyttades. Avsikten tros ha varit att reglera alla befintliga städer, vilket också genomfördes i form av utvidgningar och rivningar av äldre stadsdelar. Denna tids byggande kännetecknas av den enkla rutnätsplanen, med raka långsträckta gator som skar varandra i mer eller mindre rätta vinklar. Det skapade ett koncentrerat stadsområde och en kärna som både växte på längden och bredden. Detta koncept var aktuellt ända fram till 1800-talet då en ny variant såg dagens ljus. Då eftersträvades istället större och trädplanterade gator, samt strandgator. Viljan att skapa större, gröna gator gjorde att befästningar i flera städer runt om i landet blev rivna och ersattes med en zon av parker, offentliga

byggnader och paradgator (Alberg 1998). De gröna gatorna hade också att göra med brandsäkerheten, då trädkantade gator hindrade bränder från att sprida sig. För att verkligen komma till bukt med bränderna i städerna inrättades det allmänna Brandförsäkringsverket år 1782. Verket fick i uppgift att vara pådrivare i frågan om att få städerna att utfärda lokala brand- och byggnadsordningar (Eriksson 1997). Verket uppmanade landshövdingarna att upprätta en sådan ordning, annars hotade staten med att de inte kunde räkna med stöd från staten efter eldsvådor. Landshövdingarna tvingades följaktligen att agera och år 1828 hade så gott som alla städer en lokal byggnadsordning. Detta var det första steget mot en mer kontrollerad styrning av städerna vilken på uppdrag av staten genomfördes av rikets länsstyrelser. Dock fanns det fortfarande utrymme för lokala variationer (Eriksson 1997). 1859 kom nya påtryckningar från staten om att länen skulle införa en allmän byggnadslagstiftning gällande tätbebyggda samhällen och städer. En kommitté tillsattes som efter genomförd utredning ansåg att en sådan generell lag inte behövdes. Städerna var alldeles för olika vilket gjorde att kommittén rådde varje stad att även i fortsättningen ha sin egen byggnadsordning som förhöll sig till vissa gemensamma statliga stadgar (Eriksson 1997).

2.1.3. Det sena 1800-talets stad

Det sena 1800-talet präglas av industrialismens och järnvägens frammarsch. Arbetarbefolkningen ökade och till följd av det ökade städerna sitt invånarantal kraftigt. Från mitten av 1800-talet till sekelskiftet så ökade städernas invånarantal tredubbelt. En anledning till att urbaniseringen var så stark kan bero på att Sverige under denna tid var fattigt och outvecklat. Många som livnärde sig på jordbruk levde under dåliga förhållanden, vilket gjorde att fler sökte sig till städernas industrier för att klara sin försörjning (Åström 1993). År 1874 kom landets första riksgiltiga byggnadsstadga som innebar att det blev obligatoriskt för varje stad att utarbeta en byggnadsordning och inrätta en byggnadsnämnd som skulle granska byggnadslov och se till att byggnaderna var lämpliga (Eriksson 1997). Den nya stadgan markerar en ny tidsålder i svensk utvecklingshistoria då den tillkommit med industrialismens storstad i åtanke istället för den förindustriella tidens småstäder som var halvagrara (Hall 1997). Flertalet städer hade redan tidigare

inrättat en särskild byggnadsnämnd men den nya stadgan innebar att alla städer skulle ha en stadsplan bestående av kartor och beskrivningar som visade hur gator, torg och andra allmänna platser och kvarter skulle ordnas (Eriksson 1997). Inspiration till stadsplanen togs i många fall från Stockholms stadsplan över Norrmalm och blev en norm även i landsortsstäder. Kraven på regularitet, symmetri, regelbundenhet och likformighet som fanns i den planen återfanns därför ofta även i mindre städer. Det helomspännande målet var att skapa ett representativt offentligt rum och det gjordes med ett mål om att fylla städerna med stenhus (Eriksson 1997). Trähusen var nämligen brandfarliga, vilket man ville åtgärda. Det eftersträvades också ett representativt yttre. Staden skulle vara pryddig och gator skulle kantas av boningshus, med symmetriska och ordnade fasader där ekonomibyggnader förpassades till tomternas inre. Vissa städer hade särskilt strikta bestämmelser för kvarter som låg bredvid torg eller centrala gator. Dessa krav kunde vara att byggnaderna i dessa områden skulle vara representativa stenhus, med ett krav på symmetri. Trähusen var förbjudna i dessa kvarter, men inte ens de största städerna kunde kravet på stenhus alltid genomdrivas. Traditionen kring trähus och skillnaden i kostnad jämfört med stenhus gjorde att det uppfördes även trähus i städerna (Eriksson 1997). Med den ökande arbetarbefolkningen och den växande bostadsbristen växte det fram enkla förstäder runt och i anslutning till industrier och järnvägar. I dessa områden behövde inte de nya byggnadsreglerna följas och mark styckades upp på privata initiativ. Det var byggmästare eller arbetarna själva som exploaterade marken (Åström 1993). Den nya bebyggelsen koncentrerades nästan helt till städernas periferi och bildade därmed en tydlig årsring (Ahlberg 1998).

2.1.4. Det tidiga 1900-talets stad

Vid sekelskiftet ökade städernas befolkning ytterligare till följd av att många flyttade från landsbygden till städerna för att få ett bättre liv och försörja sig med hjälp av industrin. Sverige var ett av de fattigaste länderna i Europa och städerna blev trångbodda, smutsiga, med dålig luft och brist på sol och ljus. För att minska föroreningarna och misären i städerna så separerades bostäderna från industrierna för att skapa en bättre livsmiljö. Kunskafer kring hur föroreningar påverkar människors hälsa ledde till separeringen och det är starten till den

funktionsseparering som vi ser i våra städer idag (Bellander 2005). Under sekelskiftets stadsplanering var småskalighet viktigt och de långa, raka gatorna som präglade rutnätssystemet ansågs vara framtagna av ingenjörer och saknade estetiska värden. Den nya tidens anda ville skapa mer oregelbunden, varierad och terränganpassad stadsplanering med småskalig bebyggelse. Under tidigare stadsetableringar hade kuperad terräng i stadskärnan lämnats, då den marken inte lämpat sig för de rätvinkliga planerna. Sekelskiftets nya ideal passade väl terrängens förutsättningar och stadslandskapets tidigare tomma "öar" bebyggdes och förtätade staden. Planer och gestaltningar var väl genomarbetade och varierade. Gamla vägsträckningar och tomtgränser levde kvar, men gjordes ofta mer oregelbundna. De slingrande gatorna agerade framfartsleder genom städerna och tillsammans med oregelbundna platser och parker skapades det konstfulla planer och gestaltningar. Intresset för detaljer var stort i utformningen av stadsbilden (Ahlberg 1998).

1907 kom den nya stadsplanlagen som gjorde det möjligt att knyta områdesbestämmelser till tomter eller kvarter. Detta kunde bland annat gälla hushöjd, våningsantal, placering av huskropp på tomten och gårdsrummets storlek. Specificeringar gällande verksamhet kunde också slås fast. Den begynnande bilismen ändrade också förutsättningarna och det ställdes högre krav på framkomligt och samordning mellan stadens olika delar (Ahlberg 1998). Med 1907 års stadsplanlag flyttades bestämmelser som tidigare funnits i den generella byggnadsordningen och stadgan till stadsplanen för respektive stad. Trots detta levde fortfarande den gamla förordningen och stadgan vidare i de äldre delarna och efterföljdes eftersom de också innefattade regler kring brandsäkerhet och byggnadsnämnders ansvar. Det var först 1931 års stadsplanlag och byggnadsstadga som på allvar avvecklade 1874 års stadga samt de lokala byggnadsordningarna som städerna själva hade tagit fram. Nya planer som togs fram var tvungna att följa principer och lagförslag som staten utvecklat och godkännas av länsstyrelsen. Det var början till en likriktning kring gestaltandet av landets städer. De lokala variationerna försvann alltmer och med byggnadsstadgan från 1959 så togs de lokala byggnadsreglerna helt bort (Eriksson 1997).

2.1.5. Modernismens stad

Funktionalismen och modernismen hade sin början under 1930-talets och det var då synen på hur en stad bör se ut ändrades helt. Gaturummens utformning ändrades drastiskt och det klassiska stadsbyggandet med kvarter ersattes med lamell- och punkthus. Den redan befintliga stadskärnan förtätades och de luckor som fanns fylldes upp, men det byggdes också i stadens periferi (Ahlberg 1998). Under funktionalismen var funktionen det viktigaste och ur den skulle skönheten och formen komma. Idealet var sol, ljus, det funktionella och ändamålsenliga. Idealen kom som en reaktion och lösning på den smutsiga sekelskiftesstaden och tog kraftigt avstånd från tidigare stadsbyggnad. De föregående decenniernas betoning på staden som ett konstverk ansågs vara förlegad. Den arkitekturen sågs på med avsmak och det fanns liten förståelse för bevarandet av äldre bebyggelse. Man tog också avstånd från den täta och slutna kvartersstaden och den nya tidens hus skulle omges av öppna ytor. Målet var att förbättra boendet för de breda massorna och skapa billiga bostäder som var funktionella. Det målet skulle uppnås med hjälp av standardiserade byggmetoder och vetenskapliga studier av hemmets användning (Eriksson 1997). Innerstäderna var vid denna tid i princip fullbyggda och det uppfördes endast enstaka hus som sammanfogades med äldre bebyggelse. Nya bostadsområden utvecklades i stadsområdets ytterkanter, med rader av friliggande flerfamiljshus som placerades i ett grönt sammanhang, även kallat "hus i park". Även om utomhusmiljön spelade roll så var det inomhusmiljön som var det viktigaste. Det enskilda huset, planlösningen och husets placering i förhållande till solens vinklar och ljusinsläpp var det som man planerade efter. Med de förutsättningarna så byggdes ett trafikseparerat gatunät upp och precis som trafikslagen skulle vara separerade så var även stadens olika funktioner det. Staden sågs som ett rationellt maskineri, där bostadsområden, arbetsplatser, centrumfunktioner och friluftsliv skulle skiljas åt. Det separerade gatunätet och trafikleder var det som skulle binda dem alla samman (Eriksson 1997).

Under andra världskriget stannar byggandet upp, men efter kriget tar den återigen fart. Invånarantalet fortsatte att öka i städerna och den trångbodhet och bostadsbrist som hade uppstått skulle åtgärdas genom ökat byggande. Kommunala

och allmännyttiga bostadsföretag skapades vilket gjorde att skalan i planeringen kunde drivas upp. Byggprocessen rationaliserades och standardiserades och de samhällen och bostäder som hade byggts under 30-talet ansågs av många som monotona (Ahlberg 1998). Under 1950-talet påbörjades radikala citysaneringar som drevs av förändringar inom detaljhandel, näringslivet och trafiksituationen. Förnyelsen i städerna avstannade i början på 1970-talet, men hade då ändrat både gaturummets karaktär drastiskt och staden i sin helhet. Efter rivningarna avstannat följde några år av eftertanke och intresse för bevarande av den äldre stadsmiljön. Under rivningarna slogs tomter och ibland hela kvarter ihop och från groparna växte det fram en helt ny typ av bebyggelse (Ahlberg 1998). Ökade byggnadsvolymer, överbyggda gårdar och fler våningsplan (både över och under mark) satte en tydlig prägel på miljön. Vidare kompletterades stadens befintliga bebyggelse med varuhus, affärskedjor, parkeringshus och kontorshus (Eriksson 1997). Precis som människorna ökade i städerna under perioden, så ökade bilarna med dem. Från 1930 till 1960 ökade andelen människor som bodde i städerna från 30 till 50 procent av landets totala folkmängd och under samma period ökade antalet bilar från 14 500 till 1,3 miljoner. Det medförde att vägnätet byggdes ut kraftigt, vilket resulterade i att städerna efterhand omgavs av ett system av trafikleder och trafikplatser. I de centrala delarna behövdes det också göras plats för bilen och kollektivtrafik, men även fotgängaren med gånggator (Ahlberg 1998).

Liksom starten på stadsreformationerna redan vid sekelskiftet, så var drivkraften bakom funktionalismen att förbättra boendemöjligheterna för den stora massan. Under denna första fas av modernismen blev signumet att använda den nya tekniken för att bygga billigt och funktionellt (Ahlberg 1998). Samma drivkraft och tro på tekniken användes då modernismen och bostadsbyggandet gick in i en ny fas under slutet av 1960-talet. Bostadsbristen i Sverige var hög och fokus låg på att bygga bort den med ett industrialiserat och standardiserat byggande, vilket gjorde att det gick att bygga snabbare och billigare. Under tio år var målet att bygga en miljon bostäder som botemedel mot bostadsbristen (Ahlberg 1998). Miljonprogrammets exploatering gjordes till största del i utkanten av staden, på befintlig åkermark, vilket gjorde att dessa områden ofta blev förorter till större städer eller bostadsområden i utkanten av mindre städer. För att klara miljonprogrammets högt

uppsatta mål utformades planeringen utefter storskaliga ideal och skalan ökades ytterligare genom industrialiserad byggproduktion. Planeringen och utformningen grundade sig i genomtänkta program och detaljer. Tillsammans med standardiseringen skapade det närapå identiska områden utanför städerna i hela landet (Ahlberg 1998). Under slutet av 1960-talet höjdes röster om att lagstiftningen inom plan- och byggnadsområdet var föråldrad och otillräcklig. En bygglagutredning tillsattes och efter många år av arbete tillkom två nya lagar år 1987 inom genren. Det var plan- och bygglagen samt naturresurslagen. Plan och bygglagen (PBL) ersatte 1947 års byggnadslag och byggnadsstadgan från 1959 (Åström 1993).

Som en motreaktion på 1970-talets glesa och separerade byggnadsideal kom 1980-talet åter med historiska förlagor som ideal. Under denna tid eftersträvades den täta staden, med blandade verksamheter och arkitektonisk livfullhet. Parkeringsstomter och nedlagda industrier bebyggdes med nya bostadshus och kontorsbyggnader. Bostadsbyggandet minskade kontinuerligt sedan miljonprogrammet mättat bristen på bostäder, vilket gjorde att det under mitten av 1980-talet nästan enbart byggdes kontor (Björck et al. 2012). Stora områden med kontorskomplex och stormarknader byggdes utanför staden, i anslutning till de motorvägar och stora trafikleder som anlades under samma tid. Handel och service flyttade med verksamheterna till stadens periferi, vilket ledde till en omfattande nedläggning av butiker i städernas centrum (Björck et al. 2012). Transporten av varor hade succesivt övergått från järnväg och hamn, till flyg och lastbil. Till följd av förändringar inom transportsektorn och globaliseringen, där företag flyttade sin verksamhet utomlands, gjorde att mark som tidigare innefattat dessa verksamheter stod till förfogande. Gamla järnvägar nedmonterades och gjordes om till gång- och cykelbanor. Det dröjde några år innan resterande mark blev intressant för exploatering och början av 1990-talet präglas av en finans- och fastighetskris som följdes av en krasch i båda sektorerna. Det blev tvärstopp i hela byggsektorn och det statliga bostadslånet som tidigare funnits avskaffades. I många mindre städer minskade befolkningen och många bostäder stod tomma. En del av de bostäder som byggts i dessa städer under miljonprogrammet revs. Nya miljölagar med krav på

avgasrening och minskade utsläpp från värmeanläggningar minskade föroreningarna i staden och förbättrade luftkvaliteten (Björck et al. 2012).

Inflyttningen till de större städerna och universitetsstäderna under början av 2000-talet gjorde att det rådde akut bostadsbrist (Björck et al. 2012). Centralt belägna hamn-, järnvägs- och industriområden blev attraktiva för exploatering och trycket ökade på att bygga högt och tätt. Den arkitektoniska gestaltningen ansågs som viktig då den var ett verktyg för att marknadsföra städerna (Björck et al. 2012).

2000-talets planerande präglas av begrepp som tillväxt och rörlighet. Planerandet har gått till att bli mer komplex och sektorsövergripande. Planeringen ska ta hänsyn till lagar och regelverk, samtidigt som den äger rum på olika samhällsnivåer där både kortsiktiga och långsiktiga mål ska uppfyllas. Det menar Brusman (2010) ställer höga krav på kommunpolitiska beslutsfattare om en bred kunskapsbas. Tilläggas bör att mycket av den fysiska planeringen handlar om att styra de fysiska strukturernas utveckling mot det håll som uppfattas vara mest ekonomiskt gynnsamt. Den fysiska planeringen ska i dagens samhälle bidra till en ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar utveckling. De folkvalda politikernas uppgift är att slå fast vad denna gynnsamma utveckling egentligen är och staka ut den väg som ska väljas för att uppnå målen (Brusman 2010).

2.2. Planeringen idag

Alla kommuner i Sverige har enligt plan- och bygglagen (PBL) en skyldighet att upprätta vissa dokument som ska vara till hjälp vid den kommunala planeringen. Det planeringssystemet ska utgöras av översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplan. Det är områdesbestämmelserna och detaljplanen som är juridiskt bindande och de andra planerna är vägledande. Staten ger ramar med hjälp av riksintressen och nationella mål för hur den fysiska planeringen ska ske, men det är kommunerna som styr planeringen. Länsstyrelsen agerar som statens långa arm och övervakar kommunernas arbete. Staten kan också påverka markanvändningen i landet genom så kallad sektorsplanering, vilket är planering som gäller ett område eller sektor. Det kan exempelvis gälla områden såsom energi eller transport. Dessa

sektorer kan planeras på nationell nivå för säkerställa att utvecklingen går i den riktning som nationen vill (Boverket 2021).

2.2.1. Kritik mot modern stadsplanering

I en bok av Erland Ullstad som Sveriges arkitekter gav ut år 2008 diskuteras och ges råd om vilken riktning den framtida planeringen bör ta. Ullstad (2008) menar att dagens stadsplanering är fast i modernismens glesa, funktionsseparerade städer med förorter som har liten variation av bebyggelse, upplåtelseformer och kostnadsnivåer. Ullstad (2008) menar att dessa strukturer gör det svårt att etablera nya funktioner eller verksamheter, vilket leder till att komplexiteten och variationen uteblir. Under modernismen kompletterades staden med stora ytor och volymer av nya områden och bebyggelse. Tidigare har de städerna präglats av de små tillskotten, vilket helt uteblivit i modernismens utbyggnadsfaser. Ullstad (2008) menar att komplexiteten i staden uppstår i mötet mellan olika utbyggnadsfaser. Komplexiteten behöver ständigt utvecklas och sammanflätas genom små tillskott i stadsrummet som bildar ytterligare en årsring i den befintlig stadsformen (Ullstad 2008). En stadskarakter som idag uppskattas och är livfull är de stadskärnor som tillkom under 1800-talet. Just denna typ av stadskärna har visat sig ha förmågan växa och absorbera nya behov och funktioner. Förmågan att anpassa sig kan ha att göra med att äldre stadsplaner hade en strikt form med ett fritt innehåll medan modernare planer har friare former med ett styrt innehåll, vilket gjort att 1800-talets stad har lätt att anpassa till olika funktioner och innehåll (Ullstad 2008).

Jacobs (1961) riktar under 1960-talets början kritik mot det amerikanska stadsbyggandet och hur det var för styrt av planering och lagar, vilket hämmade städer att växa fram naturligt där människors behov styr tillkomst och utbud (Jacobs 1961). Ullstad (2008) för ett liknande resonemang och kritiserar mångfaldens plats inom svensk planering och menar att planeringen idag inte ger utrymme för det småskaliga, spontana eller udda. Ullstad (2008) menar vidare att svensk stadsplanering idag inte har en helhetsblick i planeringen och planeringen brister utifrån olika skalor. Planeringen idag är inriktad på enskilda projekt, vilket i förlängningen gynnar det privata byggandet. Staten har lagt över ansvaret kring

stadsplaneringen på kommunerna, där kommunerna i sin tur litar i allt högre grad på privata aktörer. Det leder till att privata initiativ mer och mer präglar och tar över samhällets uppdrag i att skapa hållbara städer. Ullstad (2008) menar vidare att kommunerna måste ta ett större ansvar för planeringen av de gemensamma och sammanlänkande rummen. Han menar att de gemensamma platserna, kvarteren, gatorna och det enklare, eller udda faller bort eller privatiseras i nybyggandet idag vilket gör att mångfalden försvinner, både i nya och etablerade stadsdelar. Dessa gemensamma små platser är den skala inom planeringen som är absolut viktigast enligt Jacobs (1961). Gaturummet och offentliga utrymmen i staden fyller en större funktion än att enbart vara en transportled som förflyttar en person genom staden. Det är i gaturummet som möten uppstår mellan människor, såväl bekanta som främlingar. Det är just dessa informella möten mellan människor som bygger upp en social trygghet i staden. Gehl (2010) har en liknande syn på saken och menar att gaturummet är det absolut viktigaste i väl fungerande urbana miljöer. En förutsättning för att gaturummet ska fyllas med människor är att inte bara är en funktion som präglar ett område eller en gata, och att det finns en variation i de aktiviteter som äger rum i och kring byggnaderna (Gehl 2010).

Lundgren & Hjorth (2011) ser också en förändring i den svenska planeringen, där den tagit en riktning bort från idén att se staden som en helhet och i stället mot en koncentration av kortsiktiga lösningar. Denna typ av kortsiktiga lösningar använder strategier som enbart bygger på konsumtion och försummar därigenom att ta tillvara på den potential som ligger i lokal särart och förnyelse. Ofta handlar dessa strategier om kosmetiska stadsförnyelseåtgärder som leder till en kommersialisering av lokal image och identitet (Lundgren & Hjorth 2011). Detta beskriver de i den handbok som de skrivit för SKR 2011. I handboken ges råd om hur kommuner och regioner ska ta tillvara på den kulturella identiteten i arbetet med kommunen som varumärke (Lundgren & Hjorth 2011). Viljan att synas och sticka ut är en bidragande faktor till att den kommunala planeringen övergått från att vara fysisk planering till att bli en utvecklingsplanering, där utveckling ger kommunen, staden eller regionen en profil som erbjuder något specifikt (Lundgren & Hjorth 2011).

2.2.2. Profilering inom den kommunala planeringen

Att profilera sig som kommun, stad eller region beskrivs av Lundgren & Hjorth (2011) som ett sätt att urskilja sig från mängden då konkurrensen mellan kommuner och regioner blivit tuffare. Idag väljer människor i högre utsträckning var de vill bo där det också ställs allt högre krav på en inspirerande miljö att leva i och som erbjuder livskvalitet. En väl utbyggd samhällsservice är något som förväntas fungera och ett områdes kvaliteter är därför mer avgörande än tidigare i valet av livsplats. Den ökade konkurrensen har gjort att nästan alla kommuner och regioner arbetar med någon typ av platsmarknadsföring eller varumärkesbyggande (Lundgren & Hjorth 2011).

Platsmarknadsföring är den svenska översättningen av engelskans *citybranding*. Inom ämnet utkom Josefina Syssner (2012) med boken *Världens bästa plats? Platsmarknadsföring, makt och medborgarskap* som handlar om platsmarknadsföring. Hon definierar i boken begreppet som ”ett långsiktigt strategiskt arbete som syftar till att förändra, förbättra eller förstärka bilden av en plats” (Syssner 2012:11). Hon pekar precis som Lundgren & Hjorth (2011) på förändringen inom den svenska planeringen, där det blivit allt viktigare att synas i den kommunala konkurrensen. Detta menar Syssner (2012) beror på att städers, kommuners och regioners ekonomiska utveckling ofta är beroende av att platsen ses som attraktiv, dynamisk och därmed värd att investera i, flytta till eller besöka (Syssner 2012). Syssner menar också att platsmarknadsföring handlar om att förstärka medborgarnas känsla av tillhörighet till kommunen, staden eller regionen och att skapa en sammanhållen syn och väg av utveckling i den regionala och lokala politiken. Precis som viljan att sätta kommunen eller regionen på kartan är stark i Sverige, så är det inget unikt för Sverige, samma trend går att spåra i hela Europa. Platsmarknadsföring har blivit en sammanhängande strategi för att få intäkter till värdfärd och andra samhällsfunktioner (Syssner 2012). Redan 1989 myntade David Harvey begreppet *space/time compression* för att beskriva trenden att många fenomen sprider sig så snabbt att det uppstår en likriktning i världen. Den likriktningen syns också i den fysiska miljön, där nya byggnadsmiljöer inte hämtar sin inspiration från lokal byggnadstradition. Detta menar Harvey (1989) leder till

att de lokala och nationella skillnader som tidigare syntes tydligt i strukturer och bebyggelse alltmer suddas ut. I och med att världen i allt större utsträckning globaliseras, så konkurrerar också områden och platser i hela världen med varandra. Regioner, kommuner och nationer blir varumärken som genom sin attraktivitet lockar turister, företag och nya invånare. När fenomenet applicerats på den kommunala planeringen, menar Harvey (1989), att planeringen gått från att vara inriktad på att förvalta och fördela medel till att mer och mer gå mot att skapa förutsättningar för ekonomisk tillväxt (Harvey 1989). Vidare menar Harvey (1989) att den ekonomiska tillväxten i kommunen anses vara det primära målet, vilket i sin tur genererar medel till välfärden och sociala frågor. Kommunerna vill som varumärke skapa en attraktiv, positiv, tydlig och enhetlig bild av kommunen eller av staden. Bilden lanseras och riktas i första hand till målgrupper som befinner sig utanför den aktuella platsen, exempelvis utanför kommunens gränser (Ek, Hultman 2007). Genom att vara en attraktiv miljö för boende och företagande, ger det möjlighet att öka de kommunala intäkterna genom nya företag som investerar och nya invånare som konsumerar. Dessa medel kan sedan investeras i välfärden (Harvey 1989).

3. Identitetsbärande företeelser i kommunerna Lunds och Uppsalas översiktsplanering

Lund och Uppsala är de kommuner vars dokument jag valt att analysera i denna fallstudie. Vid analys och genomläsning av dokumenten har jag lokaliserat identitetsbärande företeelser som ligger till grund för den disposition kapitlet har fått. Varje identitetsbärande företeelse redovisas i ett eget delavsnitt där de båda kommunerna finns med som underrubriker. Till följd av att de båda kommunerna skrivit olika mycket om dessa identitetsbärande företeelser finns även en skillnad mellan de olika delavsnittens omfattning för respektive kommun. Kapitlet inleds med en kort introduktion av kommunerna.

3.1. Introduktion av kommunerna

3.1.1. Lunds kommun

Lunds kommuns översiktsplan blev antagen i oktober 2018. I arbetet med Översiktsplanen framställdes ett antal olika PM. Dessa PM ligger till grund för Översiktsplanen och skulle fungera som hjälp i det fortsatta arbetet (Lunds kommun 2018g). Lunds kommun står inför en ny stadsomvandling. Under de senaste tio åren har Lunds kommun växt med 14 000 invånare och kommunen förutspår att befolkningen kommer öka ytterligare (Lunds kommun 2018g). Idag har kommunen 126 000 invånare (Statistiska centralbyrån 2020), varav ungefär 92 000 personer bor i staden Lund (Lunds kommun 2021). Till år 2040 räknar kommunen med att invånarantalet i kommunen ska öka med 40 000 personer. Som strategi för att klara den befolkningsökningen vill kommunen att staden Lund och tätorterna ska växa ”inifrån och ut”. Målet är att inte växa mer i ytterkanterna, utan att förtäta och stärka

de inre kärnorna, både i staden och i de större tätorterna inom kommunen. Strategin motiveras med att en tätare stad ger ett mer resurseffektivt samhälle, samt ett stärkt socialt- och ekonomiskt utbyte. Vidare beskrivs att utbygganden ska erbjuda en bred boendepalet med varierande bostäder och upplåtelseformer som möter olika boendebehov (Lunds kommun 2018g). Stationsnära lägen ska prioriteras och ny bebyggelse ska utgå från dessa. Kommunen beskriver själva hur visionen för denna utveckling ska se ut i de utgångspunkter som ligger till grund för översiktsplanen (Lunds kommun 2018h):

Lund skapar framtiden – med kunskap, innovation och öppenhet. I Lund har kunskap förändrat världen i mer än 1000 år. Nyttänkande och problemlösande ligger i vår natur. Vi hämtar kraft i historien för att tillsammans med andra skapa framtiden. Lund är en plats där du kan vara dig själv, där du vill bo, utvecklas och bidra till framtiden. Här finns en unik kunskapskultur där olikheter berikar. Vi vågar tänka stort och visa handlingskraft. Genom öppenhet och tillit till varandra låter vi idéerna växa till hållbara lösningar på dagens och morgondagens utmaningar. Tillsammans kan vi mötas, skratta och lösa världsproblem. Genom att visa vägen och inspirera andra visar vi att Lund är ett levande och ledande kunskapscentrum som gör skillnad. Då, nu och i framtiden. Här och i världen (Lunds kommun 2018h, s. 5).

3.1.2. Uppsala kommun

Uppsala kommuns översiktsplan blev antagen i december 2016 och ska beskriva utvecklingen i kommunen fram till år 2050. Vid varje ny mandatperiod görs tillägg eller förändringar som gör översiktsplanen mer aktuell (Uppsala kommun 2016c). Som komplement till översiktsplanen har program, riktlinjer och policys upprättats. Det finns också tre olika fördjupade översiktsplaner som behandlar olika delar av kommunen. Som kommun är Uppsala Sveriges fjärde största med 200 000 invånare, varav 150 000 bor i Uppsala stad. Av de resterande 50 000 invånarna bor hälften i tätorter utanför staden och den andra halvan på landsbygden. Att en så hög andel av kommunens invånarantal bor på landsbygden beskriver Uppsala kommun som unikt. Fram till år 2050 räknar kommunen med 75 000 - 135 000 fler invånare, samt 75 000 fler arbetstillfällen. Den stora befolkningsökningen gör att det kommer behövas ett stort antal nya bostäder, arbetsplatser, service och infrastruktur. Dessa

funktioner ska dels få plats och kombineras med varandra, dels harmoniera med den nuvarande stadsbilden (Uppsala kommun 2016c).

3.2. Staden för alla

3.2.1. Lunds kommun

Lunds kommun beskriver hur det tidigare funnits som ett mål inom många kommuner att locka högutbildade och kreativa människor, den 'kreativa klassen' (Lunds kommun 2018a). 2002 kom Richard Florida med teorierna kring den 'kreativa klassen' som bottnar i tesen att regional utveckling och tillväxt drivs framåt av kreativa människor och var de väljer att bo. Platser där dessa kreativa människor vill leva kännetecknas av tolerans, mångfald, öppenhet och kreativitet (Florida 2002). Nyare forskning på ämnet visar att de regioner som haft störst framgång är de som är "öppna för alla sorters människor" samt att "mångfald och öppenhet är minst lika viktiga framgångsfaktorer" (Lunds kommun 2018a s.8). Lunds kommun vill skapa inkluderande och tillgängliga offentliga miljöer för alla. I de offentliga rummen ska det finnas mötesplatser för individer med olika bakgrund. Genom mötet mellan olika människor med olika bakgrund eller livssituation föds nya idéer, vilket i förlängningen kan omvandlas till ekonomiska värden (Lunds kommun 2018a).

3.2.2. Uppsala kommun

Uppsala beskriver sig själva som staden för alla med en blandning av mötesplatser, shopping, kultur, idrott, restauranger, caféer, nöjen, evenemang, gröna oaser och andra överraskningar (Uppsala kommun 2013). De offentliga miljöerna ska möjliggöra aktivitet, återhämtning och möten. Samtidigt ska de främja social sammanhållning, jämställdhet och trygghet. Lokala platsidentiteter ska tas tillvara. De stärker lokalsamhället och bidrar till sammanhang, levande miljöer och variation (Uppsala kommun 2016c). Arkitekturen ska bidra och förmedla en inkluderande och tillgänglig gestaltning (Uppsala kommun 2017).

3.3. Historisk stadskärna

3.3.1. Lunds kommun

Lund är en stad som i sin utveckling har en tydligt läsbar historia. En stad måste kunna utvecklas men under tillvaratagande av stadsbyggnadsmässiga, arkitektoniska och kulturella värden. Stadens själ får ej gå förlorad (Lunds kommun 2000, s. 25).

Lund är en stad med gamla anor och en stadskärna från medeltiden, i vilken kommunen själva menar att en stor del av Lunds identitet ligger. Den rivningsvåg som tog sin början under 1950-talet i Sverige var även påtaglig i Lund. Sedan 1960 har drygt en fjärdedel av Lunds gathus rivits (Lunds kommun 2000). Det gör det ännu viktigare att bevara de äldre strukturer som finns kvar i stadens centrum såsom mångskiftande bebyggelse, det slingrande gatunätet och tomtindelningen med ursprung från medeltiden samt de historiska monumenten. Domkyrkan och universitetsbyggnaderna räknas till dessa viktiga monument, men också medeltida tegelhus och korsvirkesbyggnader. De miljöer som finns belägna däremellan i form av parker, mellanrum och gatumiljöer anses också som viktiga och värda att bevara då de utgör en viktig del och struktur i stadslandskapet (Lunds kommun 2000).

3.3.2. Uppsala kommun

I Uppsalas stadsmiljöprogram från 2013 beskrivs hur stadskärnan utgör en viktig del av kommunens identitet och att staden fungerar som kommunens ansikte utåt. Uppsala beskriver sig som staden på slätten och har gamla anor som köpmansstad, universitetsstad och kyrkstad, där stadsprivilegier erhöles år 1479. De centrala delarna av staden har en karaktäristisk strikt rutnätsform som har sitt ursprung från 1643). De historiska miljöerna lockar många besökare och besökarna har ökat år efter år (Uppsala kommun 2013).

Domkyrkan, slottet och universitetshuset beskrivs som viktiga historiska byggnader i de centrala delarna. Uppsala är en starkt växande stad och framtidens Uppsala ska respektera det historiska arvet, men utveckla och forma staden till en arkitektonisk attraktiv och levande stad (Uppsala kommun 2017). Det historiska ska visa ett samspel mellan nya tekniska lösningar och lösningar som präglas av långsiktig hållbarhet. Uppsala kommun påpekar att Uppsala nu är i en väldigt expansiv fas, där staden växer i snabb takt. Till följd av att staden växer så fort kommer de avtryck som görs i dagens stadsbyggande att göra avtryck på både närtid, men också på väldigt lång sikt. I stadsbilden idag syns spåren av olika stadbyggnadsepoker, både den medeltida staden, rutnätsstaden och även förnyelser och rivningar under 1960- och 1970-talet (Uppsala kommun 2017).

3.4. Befintliga värden

3.4.1. Lunds kommun

Lund ska växa med fokus på förtätning, vilket kommunen menar förstärker både befintliga strukturer och värden som finns (Lunds kommun 2018e).

3.4.2. Uppsala kommun

De befintliga värdena ska tas tillvara. Det kan vara sådant som byggnader och karaktärsmiljöer. Det ger en varierad utformning, blandad användning och avläsbara årsringar i stadsmiljön. Vid nya projekt ska de befintliga värdena samspela med det nya och det ska utvärderas vilka mervärden som det nya projektet kan tillföra till miljön. Vid renovering, utveckling och tillbyggnad ska den befintliga miljön ses i sitt sammanhang och som en helhet med den övriga byggda miljön. Innan åtgärder företas i den byggda miljön ska en analys över det befintliga och visionen man vill åstadkomma beskrivas. I analysen ska även beskrivas hur flöden och folkliv påverkas. I analysen ska ”områdets karaktär och Uppsalas identitet särskilt beaktas liksom förhållande till Uppsalas siluett och siktlinjer” (Uppsala kommun 2017, s 16). Det beskrivs vidare att det är viktigt att både den

privata och den offentliga sektorn tar ansvar för att forma den bebyggda miljön på ett så bra sätt som möjligt (Uppsala kommun 2017).

3.5. Den globala staden

3.5.1. Lunds kommun

I översiktsplanen från 2018 beskriver sig Lund som en kommun med stark utvecklingskraft, internationell profil och regional motor. (Lunds kommun 2018g). Lund vill att det globala, inkluderande och annorlunda ska ta plats i stadens fysiska miljö och spegla att Lund är en välkomnande och dynamisk stad som bjuder in världen och fångar upp och tar tillvara på impulser och idéer (Lunds kommun 2018g).

Lund kommun ser relationen till omgivande region som viktig och beskriver den som stark i dagsläget. Lund har goda kommunikationer som kopplar samman kommunen med öresundsregionen. Enkelheten att resa och förflytta sig har haft en positiv inverkan på staden och kommunen. Lunds centralstation anses vara en viktig del av resandet och beskrivs som en attraktiv station och entré. Lika viktigt beskrivs närheten till Köpenhamns flygplats och Malmö flygplats. Lunds kommun vill i framtiden skapa bättre kontakter med omvärlden. Det vill kommunen göra genom att ytterligare profilera sig som en kunskapsnod och universitetsstad internationellt (Lunds kommun 2018g).

3.5.2. Uppsala kommun

Uppsala kommun är en del av Stockholm- Mälardalen-regionen som beskrivs som en av Europas snabbast växande arbetsmarknader. Närheten till Arlanda flygplats beskrivs som en länk till övriga världen och de internationella kopplingarna anses vara många. Dels genom kommunens invånare, men även genom företagen, den högre utbildningen, forskningen, de religiösa samfundet, kulturen, samhällsföreningar och andra organisationer (Uppsala kommun 2016c).

3.6. Kunskaps- och universitetsstad

3.6.1. Lunds kommun

Lund marknadsför sig som idéernas stad, vilket kommunen också ser en möjlighet att befästa tydligare i den fysiska miljön och den arkitektur som byggs (Lunds kommun 2018a). I varumärkesstrategin står det att:

Lund är den kommun där flest idéer skapas, aktivt tas om hand och utvecklas. Den kreativitet och idérikedom som finns i Lund har varit förutsättningen för utvecklingen och har också kommit att karaktärisera staden. Detta ska vi ta till vara och använda för att skapa framtidstro” (Lunds kommun 2018a, s. 8).

Universitetets aktiviteter och studenter bör synas mer i staden och en större satsning bör göras på innovativa undervisningsmiljöer vid universitet men även i skol- och förskolemiljöer (Lunds kommun 2018a). Etableringarna av ESS och MAX IV forskningsstationer har förstärkt kommunen som framträdande inom forskning och utbildning (Lunds kommun 2018f).

Flexibilitet, öppenhet och samutnyttjande ska uppmuntras. Byggnader ska vara spännande, dynamiska och flexibla och skapa ett nätverk mellan sig. Nätverket samverkar och skapar nya mötesplatser som ger möjlighet för kunskapsöverföring och innovationsutveckling. Bryggor, broar, övergångar och tunnlar är en del av Lunds särart och identitet, vilket ska förstärkas (Lunds kommun 2018a).

3.6.2. Uppsala kommun

Universitetens med sin starka historia har bidragit till en stark tradition av kunskap, kultur och kompetens (Uppsala kommun 2016c). I innerstadsstrategin från 2016 beskrivs hur en stad med två universitet har särskilt goda möjligheter och förutsättningar för att attrahera och utveckla människor som vill vara med och driva utvecklingen inom vetenskap, samhälle, kultur och näringsliv framåt (Uppsala kommun 2016b).

3.7. Cykelstaden

3.7.1. Lunds kommun

Lund beskriver sig som ”Sveriges mesta cykelstad” (Lunds kommun 2018d, s.7). Det är många som tar sig fram med cykel i staden, med det beskrivs att det finns potential till att fler kan välja cykeln i framtiden. Det finns i nuläget ett fungerande cykelnät som kommunen vill utveckla för att ytterligare förstärka stadens roll som cykelstad (Lunds kommun 2018d)

3.7.2. Uppsala kommun

Uppsala beskriver sig som en cykelstad, där den relativt flacka topografin gör det lätt att ta sig fram i staden. På gator och torg är det fullt av cyklar och de befintliga cykelställena tycks aldrig räcka till (Uppsala kommun 2013). Genom att minska biltrafiken i staden vill kommunen ge mer plats för gående och cyklister (Uppsala kommun 2016b).

3.8. De gröna och offentliga rummen

3.8.1. Lunds kommun

De gröna och gemensamma stadsrummen anses bli allt viktigare när staden förtätas. Lund vill förstärka de hälsofrämjande gröna oaserna de har idag och utveckla de kvaliteterna (Lunds kommun 2018a).

3.8.2. Uppsala kommun

Kommunen lägger stor vikt vid utformningen av stadens rum och vill att de ska uppfattas som trivsamma, funktionella, vackra och tillgängliga för alla. Kommunen betonar vikten av en hög standard på arkitekturen, konstnärliga utsmyckningar och grönska (Uppsala kommun 2017).

Stadskärnan ska kännas trygg och levande. Stadens torg, gator, parker ger plats för planerade och spontana möten, kultur, handel och uteliv. Mötena ger förutsättningar

för företagande, serviceutbud, kreativa tankar och nya etableringar (Uppsala kommun 2013). Träden i staden menar Uppsala är väldigt viktiga för identiteten då träd på gator och torg har en stor betydelse för en plats identitet och karaktär. Trädplanterade gator strukturerar stadsbilden, samt visar på riktningar och förstärker perspektiv (Uppsala kommun 2013). Staden behöver variera de hårda gatu- och byggnadsmiljöerna med inslag av grönska. Större parker och grönområden är viktiga, men även de små gröna inslagen gör en stor skillnad för trevnad, hälsa och kvaliteten i vår levnadsmiljö (Uppsala kommun 2017).

3.9. Arkitektonisk identitet

3.9.1. Lunds kommun

Lund vill uppmuntra innovativ arkitektur som profilerar Lund genom att stimulera sinnena och intellektet (Lunds kommun 2018a). Lund uppmärksammar och betonar vidare vikten av platsvarumärke och arkitektonisk identitet i ett PM från 2018 (Lunds kommun 2018a). Där beskrivs hur urbaniseringen lett till att platsen i sig och platsens karaktär är av en avgörande roll när människor väljer var de vill leva sina liv. Det beskrivs hur varumärkesbyggande är ett vinnande koncept för att förstärka befintliga och attraktiva särdrag. Kommunen menar att staden i nuläget har en stark identitet i form av intressanta kulturmiljöer som förmedlar minnen och berättelser, vilket beskrivs ge en stor konkurrensfördel (Lunds kommun 2018a). Lund vill värna om den starka arkitektoniska identitet som staden innehar. Som exempel kan nämnas domkyrkan som är ett historiskt viktigt monument i staden (Lunds kommun 2000).

Ny arkitektur ska berika platsen med något nytt som är unikt på sitt sätt och ger ytterligare ett tidsdjup i stadsbilden. Lund vill profilera sig med innovativ, stimulerande och hållbar arkitektur. För att stärka den profileringen i den fysiska miljön har det upprättats ett antal ledord som ska förmedla bilden av Lund. Dessa är som följer: idérikt, kreativt, ungt, innovativt, internationellt och beständigt. Genom att varumärket syns i den fysiska miljön ger det en slagkraft och tyngd i varumärket. Lunds kommun hoppas att varumärket ska medföra en attraktionskraft

och att Lund associeras med positiva känslor. Insatserna syftar till att locka fler besökare, nya invånare, kompetent arbetskraft, investeringar och företagsetableringar (Lunds kommun 2018a).

3.9.2. Uppsala kommun

I Uppsalas arkitekturpolicy från 2017 beskrivs hur arkitektur är viktig då den påverkar alla. Arkitekturen ska syfta till att skapa en upplevelserik, trygg och stimulerande miljö. I dokumentet poängteras vikten av arkitektonisk kvalitet för att kunna skapa stadsrum och byggnader som är hållbara över tid och som behåller sitt värde även i framtiden (Uppsala kommun 2017). En sådan viktig byggnad är domkyrkan som är av yttersta vikt för staden och den långa kyrkliga traditionen (Uppsala kommun 2013). Målet för kommunen är att skapa "långsiktiga värden för en attraktiv, vacker, hållbar och levande stad" (Uppsala kommun 2017, s 6). I dagens Uppsala finns en stor efterfrågan på bostäder. Kommunen beskriver hur det i en sådan situation krävs både mod och skicklighet för att utveckla arkitekturen och undvika slentrianmässiga lösningar. Särskilt i känsliga miljöer. Där krävs det att man vågar tänka annorlunda och tar fram lösningar som berikar stadsbilden och ger mervärde (Uppsala kommun 2017).

Tillfällig arkitektur såsom exempelvis ljusinstallationer eller bänkar som ställs fram på ett torg kan användas för att prova en ny användning för en plats. Detta kan vara ett steg i riktning mot att nå god arkitektur, som samspelar med den nuvarande miljön och dess användare. I nya stadsdelar kan temporära aktiviteter ge stadsdelen en möjlighet att utveckla en egen identitet utifrån dess unika förutsättningar. Uppsala kommun beskriver också hur medborgardialoger är ett viktigt redskap för att uppnå arkitektur med god kvalitet. Uppsala kommun ser det också viktigt att följa upp genomförda stadsbyggnadsprojekt och åtgärder, vilket kan öka kunskapen om vad som bidragit till god arkitektur. Eller det motsatta vad som kunde gjorts annorlunda eller förbättrats (Uppsala kommun 2016a).

Kommunen vill att arkitekturen i Uppsala ska kännetecknas av hög kvalitet och eftertanke. De fysiska elementen som byggnader, gator, torg och parker ska ses i sitt sammanhang, vilket betyder att arkitekturen ska samspela med Uppsala i stort

och den direkta närmiljön, samtidigt som den tydligt ska förhålla sig till den mänskliga skalan (Uppsala kommun 2016a).

3.10. Kultur

3.10.1. Lunds kommun

Kulturmiljön ska ses som en resurs vid förändring i stadsmiljön. Kulturmiljövärden kan vara värdefulla byggnader, bebyggelsemiljöer och landskap (Lunds kommun 2018b).

3.10.2. Uppsala kommun

Kultur anses vara en viktig del av kommunens vidare utveckling. Kulturen ska agera som verktyg för att ta tillvara karaktärsdrag i bebyggelsen men även i landskapet som helhet. Målet med det kulturella arbetet är att kunna erbjuda attraktiva livsmiljöer och öka tillgängligheten till både kultur och konst. Det kulturella arbetet innefattar både kulturarvet och kultur inom områden som samhälle- och stadsplanering, kulturella och kreativa näringar samt besöksnäringen. Konsten och kulturen menar kommunen medverkar till att stärka kommunens identitet som en dynamisk och hållbart växande kommun. Vidare menar kommunen att kulturplaneringen har samhällsutvecklingen i fokus och att arbetet handlar om samspelet mellan kultur, plats och identitet (Uppsala kommun 2020).

3.11. Landskapselement

3.11.1. Lunds kommun

Lokala förutsättningar såsom landskapet, topografin och klimatet har påverkat utformningen av Lund och frambringat lokala identiteter (Lunds kommun 2018a).

3.11.2. Uppsala kommun

Fyrisån som rinner genom staden och vidare ut i landskapet ses som ett viktigt identitetsskapande värde. Ån separerar stadskärnan och bildar två olika delar. På den västra sidan av staden finns universiteten, slottet, domkyrkan. På den östra åstranden ger sig den gamla köpstaden i och med den handel som sker där. Stadens möte med ån är en viktig del av Uppsalas identitet och anses vara ett inslag som gör stadsrummet levande. Genom de bryggor och promenadstråk som anlagts intill ån, så har det blivit en välanvänd del av stadskärnan (Uppsala kommun 2013). Ett levande båtliv på ån anses förstärka Uppsalas identitet positivt. Därför beskriver kommunen hur de vill göra det enklare att ta sig fram med båt på ån. Broar över Fyrisån beskrivs också som viktiga element för att ge karaktär åt staden (Uppsala kommun 2016b).

Precis som Fyrisån och marken precis intill ån, det som kommunen kallar för ”årummet”, har stor betydelse för Uppsalas karaktär, finns det även andra viktiga karaktärsdrag såsom exempelvis Uppsalaåsen och det omgivande slättlandet (Uppsala kommun 2017). Idag är det en distinkt skillnad mellan staden och det omgivande slättlandet som de beskriver som viktigt för kommunens karaktär och därför får staden inte breda ut sig mer (Uppsala kommun 2016a).

3.12. Medborgarna om stadens identitet

3.12.1. Lunds kommun

Varumärket Lund ska kännetecknas av ledord som ungt, innovativt, öppet och dynamiskt (Lunds kommun 2018a). Lund ser sig som det innovativa och globala och samtidigt det sinnliga och småskaliga. Däremot beskrivs hur varumärket idag brottas med att vara åt det konservativa hållet och inte alltid uppfattas som så öppet, dynamiskt eller inkluderande som kommunen skulle vilja.

I en medborgardialog från 2015 fick lundabor svara på frågor kring stadskärnan, bland annat genom att beskriva Lund med några enstaka ord. Enligt invånarna kunde staden beskrivas med ord som: historia, trivsel, mysigt, trångt, kaotiskt i

trafiken, folk, caféer, andlighet, kunskap, litet, grått, sten och tomt (Lunds kommun 2018c). I PM om Lunds stadskärna (2018e) speglas att det finns en bild av Lund som svårtillgänglig och slumrande. Det beskrivs också hur staden kan uppfattas som sluten och svår att komma in i mentalt och fysiskt med en stängd mentalitet och otydliga stråk. I en medborgardialog från 2015 frågades vad invånarna önskade se mer av i stadskärnan 20 år framåt i tiden och vad invånarna ville kunna se, känna, höra och dofta. Svaren på enkäten visade att invånarna önskade mer handel, folkliv, myller, skratt, mat, caféer, teater, ett bättre helhetsutbud, tystnad på utvalda platser och ballonger. De kommentarer som beskrivs ovan utgjorde ett axplock av de svar som kommunen fick in under medborgardialogen, men anses ge en bild av staden, stadens invånare och deras drömmar och förhoppningar för staden (Lunds kommun 2018f).

I en medborgardialog som gjordes 2018 beskrivs att det saknas ett levande stadsliv, där det framförallt efterfrågas aktiviteter och stimulans för ungdomar och studenter i staden. Att främja livfullhet och samtidigt förstärka stadens profil som ung och öppen, anses gå hand i hand. (Lunds kommun 2018c).

3.12.2. Uppsala kommun

Under 2015 genomfördes en enkätundersökning som riktade sig till alla som bor och verkar i Uppsala kommun. Syftet med enkäten var att få kunskap om den bild som medborgarna har av staden och kommunen (Uppsala kommun 2015). De svarande fick beskriva Uppsala med tre ord. Flera av orden kretsade kring studenter och att Uppsala är en stad och kommun med universitet. Det fanns också en annan tydlig linje bland svaren och det var att staden sågs som växande. De ord som flest beskrev Uppsala med var växande, studentstad, studenter, kultur, vacker, centrum, naturnära, historia, cykelstad, akademisk. Enkäten speglade en övervägande positiv bild av Uppsala. Bland svaren återfanns dock även mer negativt klingande ord såsom tråkigt, segregerat, storstadskomplex, trångt, trist och dyrt (Uppsala kommun 2015).

I enkäten bad kommunen de svarande att beskriva hur de tror att bilden av Uppsala kommer vara år 2050. De svarande trodde att Uppsalas prägel som cykel- och

studentstad kommer att finnas kvar även i framtiden. Det var också många som beskrev hur de tror att Uppsala kommer växa i både invånarantal och storlek fram till år 2050. De vanligast förekommande orden bland enkätsvaren var centrum, levande, storstad, grönt, kultur och studentstad (Uppsala kommun 2015).

4. Diskussion och slutsatser

I detta kapitel ska de identitetsbärande företeelserna som jag identifierat i min fallstudie diskuteras utifrån de definitioner av identitet som redogjorts för i avsnitt 1.4.

Kapitlet disponeras på följande vis. Först diskuteras arbetets brister och förtjänster med särskilt fokus på den valda metoden. Sedan följer ett avsnitt om identitet i vilken arbetets frågeställningar besvaras. Kapitlet avslutas sedan med ett avsnitt där jag lyfter fram mina viktigaste slutsatser.

4.1. Identitet

4.1.1. Inledning

Syftet med studien har varit att undersöka hur två svenska kommuner diskuterar och förhåller sig till identitet i sin stadsplanering. Som framgått i teoridelen av detta arbete finns många olika sätt att se på frågor om identitet. Så verkar även vara fallet i den kommunala planeringen. Identitet uppmärksammas och diskuteras av både Uppsala kommun och Lunds kommun men hur pass väl ordvalen stämmer överens med de definitioner av identitet och de olika teorierna som presenterats i denna studie varierar.

4.1.2. Platsens själ och dess inneboende identitet

När Uppsala diskuterar stadens utveckling inför framtiden anges att det är viktigt att respektera det ”historiska arvet”. När istället Lund ska beskriva den kommande utvecklingen verkar det som författarna till de olika kommunala dokumenten förkovrat sig i litteraturen om identitet. Ett exempel på detta är när Lunds kommun

väljer att prata om att staden ska utvecklas men att ”platsens själ” inte får gå förlorad i denna process. Detta för närmast tankarna till Norberg-Schulz (1980) och hans resonemang om att platsens har en själ och en inneboende identitet som existerar oberoende av människorna. Platsen kan utvecklas inom vissa ramar utan att förlora den inneboende identiteten eller ”platsens själ”. Som bekant menar Norberg-Schulz (1980) att platsens själ är en atmosfär innehållandes *konkreta ting* och att atmosfären i vilken dessa återfinns *avgränsas*. Dessa platser kan antingen vara naturliga eller skapta av människan. Jag ser här kopplingar till såväl Lunds som Uppsalas planering. Båda städerna talar om hur de historiska stadskärnorna med tillhörande byggnader är viktiga för städernas identitet. Uppsala nämner slottet, universitetsbyggnader och domkyrkan som särskilt viktiga och Lund domkyrkan, universitetsbyggnaderna, de medeltida tegelhusen och korsvirkesbyggnaderna. Dessa byggnader representerar det som Norberg-Schulz (1976) kallar för platser som är skapade av människan och som innehåller konkreta ting. För Lunds vidkommande verkar de platser som människan skapat vara viktigast. Det naturligt skapade diskuteras enbart på så vis att det sägs ha påverkat utformningen av Lund. Uppsala beskriver däremot en naturligt skapad plats, närmare bestämt Fyrisån, som särskilt viktig för stadens identitet. Därför har ån tillgängliggjorts genom broar och promenadstråk. Detta har i sin tur lett till att ”årummet” blivit en välanvänd del av stadskärnan. Kommunen anger vidare att ett användande av ån i form av ett levande båtliv kan förstärka stadens identitet positivt, varför det ska göras enklare att ta sig fram med båt. Jag finner detta intressant då det verkar som att en naturligt skapad plats de facto har en inneboende identitet, men att denna sedan förstärks genom att människan skapar platser i anslutning till den. Detta leder i sin tur till att människan använder platsen mer, vilket enligt bland annat Tuan (1977) och Cresswell (2004) gör att identiteten blir än starkare.

Både Lund och Uppsala anger att städerna inte ska växa utåt, utan att städerna istället ska förtätas. Uppsala anger som skäl härför att staden omges av slättlandskap som är viktigt för stadens karaktär. Detta kan liknas vid det som ”avgränsar” den atmosfär som Norberg-Schulz (1976) talar om. På samma tema kan nämnas att Uppsala beskriver att träden i staden, som kantar stadens gator, är viktiga för stadens identitet. Som vi såg i avsnitt 2.1.2 angav Eriksson (1997) att

trädkantade gator till en början var tänkta att agera brandskydd. Det är enligt mig intressant att något som från början fyllde en funktion i staden idag ses som något som bidrar till en plats inneboende identitet.

4.1.3. Identitet beroende av människan

Hittills har det analyserats för hur städerna i fråga diskuterar identitet som beroende av platsens själ och dess inneboende identitet. Ett annat sätt att se på det är dock att en plats och dess identitet är beroende av människan. Tuan (1977) och Cresswell (2004) förfäktar som bekant detta synsätt och menar att rum kan bli till plats när människan stannar upp och tillmäter sin omgivning värde. I exemplet med Fyrisån kan det alltså sägas att ån i sig inte haft någon identitet utan att det är först när människan valt att tillskriva den värde som den ses som en plats som bidrar till identiteten.

Vidare anger båda städerna att människorna spelar en stor roll för identiteten. Lunds kommun anger exempelvis att invånarna och dessas idéer kommit att karaktärisera staden. Bland annat Lefebvre (1991) menar att en plats identitet skapas av människorna och dessas användande av staden, vilket är ett synsätt som kan identifieras hos såväl Lunds kommun som hos Uppsala kommun, då båda dessa kommuner skriver mycket om att städerna karaktäriseras av att vara cykelstäder (människans användande av staden) samt det faktum av att båda städerna är studentstäder (människans aktiviteter).

En av mina frågeställningar handlade om huruvida identitet bör få en mer framträdande roll i den kommunala planeringen. Som vi sett har identitet diskuterats både indirekt och direkt i såväl Uppsalas som Lunds stadsplanering. Hur viktigt är då platsens identitet och behöver det diskuteras mer? Lunds kommun menar att det går att se tendenser som pekar på att fler väljer att bosätta sig på en plats som man vill identifiera sig med och menar att det därför är viktigt att förmedla en positiv bild av staden och dess identitet. Som framgått i studiens teoridel beskriver Syssner (2012) och Lundberg & Hjorth (2011) hur lokala identiteter används som en marknadsföringsstrategi i konkurrensen med andra kommuner eller städer. Detta framgår bland annat av Lunds planeringsdokument och både Uppsala

och Lund marknadsför sig själva som universitetsstäder och cykelstäder. Detta leder mig till att fundera på om en identitetsfokuserad planering alltid är något positivt och eftersträvansvärt? Båda kommunerna beskriver enbart positiva egenskaper som en del av respektive stads identiteter. De är enbart i medborgardialoger som andra mer negativt klingande, beskrivande ord eller meningar om städerna framträder. Exempelvis beskrivs Lund som en sluten stad för akademiker, medan Uppsala beskrivs som en segregerad stad. Som vi sett menar exempelvis Lefebvre (1991) att en plats identitet skapas av människorna och dessas användande av staden. Enligt mig är det dock mer riktigt att säga att identiteten skapas av den stora massans användande av staden. Såväl Lund som Uppsala är universitetsstäder och en stor andel av dessa städers befolkningar består av studenter. Identiteten präglas till stor del av detta faktum, vilket visas av att ordet studentstad var ett av de vanligaste orden bland enkätsvaren i Uppsala kommuns enkätundersökning år 2015. En stadsplanering som i alltför stor utsträckning fokuserar på identitet riskerar att medföra att människor som inte är studenter kan falla mellan stolarna i planeringen, vilket vi såg ett tecken på i avsnitt 3.12, nämligen att det i Lunds kommuns medborgardialog från år 2018 efterfrågades fler aktiviteter för ungdomar som inte är studenter vid universitetet. Enligt de teorier som ligger till grund för begreppen identitet och plats, så beskrivs att det behöver finnas olika typer av platser, med olika identitet för att rymma olika aktiviteter och därmed rikta sig till många olika människor. En för identitetsfokuserad stadsplanering riskerar i min mening att motverka detta.

För att återkoppla till Lefebvre (1991) tror jag vidare att det är kontraproduktivt att ägna sig för mycket åt identitetsfokuserad planering, åtminstone om man väljer att se identitet som något som är inneboende i platsen. Rummet är nämligen en produkt av människan som använder det. De ting som placeras i en miljö kan dock enligt honom ge förutsättningar för vilka aktiviteter som kan ske i ett rum, men vad för aktiviteter som kommer att utträttas på en plats kan aldrig bestämmas helt och hållet.

Det är inte bara människorna och deras användande av platsen som är viktig utan även platsers förhållande till varandra. Montgomery (1998) menar att staden och platsers förhållande till varandra är det som skapar ”staden och urbaniteten”. Med

detta tror jag att han avser stadens identitet där staden behandlas som en plats. Stadens identitet skapas alltså av platsers förhållande till varandra. Däremot menar han att människan med sina interaktioner och aktiviteter karaktäriserar identiteten. Därför tror jag att Lund och Uppsala kan lägga hur mycket krut som helst i den kommunala planeringen, men så länge den stora massan består av studenter kommer dessas handlingar och aktiviteter alltid vara avgörande för identiteten. Intressant är också att då vi flyttar runt mer och mer kommer vi också, med våra handlingar, ta med identitet dit vi flyttar. Detta kan enligt mig bidra till att städer blir likadana (som beskrevs i inledningen till denna studie). Även om städer tar hänsyn till sina lokala traditioner kommer ändå svenska kommuner att bli mer lika, åtminstone i viss mån. Det är våra handlingar och aktiviteter som skapar ett behov av vad som ska finnas i kommunen. Oavsett vilka traditioner som finns, så kommer det finnas ungefär samma utbud och platser. Våra aktiviteter skapar nämligen en efterfrågan på vilka aktiviteter som det ska finnas möjlighet till på en plats. Efterfrågan blir en del av konkurrensen och identiteten kommer därför bli allt mindre unik för olika platser.

4.2. Avslutande reflektioner och metoddiskussion

En reflektion som jag gjort är att det verkar föreligga en stor skillnad mellan forskningen som finns om identitet på området och det praktiska arbetet med identitet och planering. Definitionen och förståelsen av identitet är så mångfacetterad och abstrakt vilket verkar leda till att det är svårt att implementera i praktiken. Jag tror att forskning om städers identitet hade gynnats om den forskningen som finns om identitet var mer lättillgänglig, likväl som det praktiska arbetet också hade gynnats av att knyta an tydligare till forskningen. Precis som det i forskningen finns vitt skilda åsikter om vad identitet innebär, så visar även min studie att kommunerna förhåller sig olika till identitet. Synsätten och olika teorier kring identitet blandas och vävs in på olika sätt inom samma kommun och mellan olika identitetsbärande företeelser. För kommunernas del behöver detta inte vara en nackdel så länge som kommunerna är överens om vilken identitetsbärande faktor som de arbetar med i olika projekt. Det kanske till och med kan vara en fördel att

arbeta med identitet på detta sätt då det eventuellt ger en större handlingsfrihet i hur olika stadsdelar, kvarter eller områden gestaltas.

Vad gäller mitt metodval har jag insett i efterhand att studien eventuellt hade gagnats om jag inkluderade intervjuer med tjänstemän från respektive kommun som arbetar med planeringen. Det hade kunnat fördjupa studien såtillvida att jag hade haft möjlighet att ställa frågor och därmed öka förståelsen för de dokument jag studerat. Jag hade även haft möjlighet att fördjupa mina kunskaper och gå in mer i detalj på hur det kommunala arbetet med identitet går till. Jag ser nu i efterhand att det hade varit värdefullt att få denna kunskap och därmed få en inblick i det praktiska arbetet. Den översiktliga planeringen, i form av bland annat översiktsplaner och program, är nämligen inte juridiskt bindande och det är därför inte säkert att det som beskrivs i de dokument som jag studerat faktiskt får genomslag i praktiken. Vidare hade jag kunnat titta på hur kommunerna behandlar identitet på en mer detaljerad nivå. Ett sätt att göra det hade exempelvis varit att se hur de mål och visioner som beskrivs i den översiktliga planeringen appliceras i den byggda miljön. Svårigheten med en sådan studie kan vara att välja ut jämförbara områden, men då Lunds kommun och Uppsala kommun liknar varandra så kan det tänkas att det hade varit möjligt att hitta jämförbara stadsdelar eller områden.

Svårigheten med att jämföra två så pass lika kommuner som Lunds kommun och Uppsala kommun på ett översiktligt sätt har gjort att det jag kommit fram till i min studie inte skiljer sig nämnvärt mellan kommunerna. Studien visar att båda kommunerna har liknande identitetsbärande företeelser, men att det är en skillnad på hur stort fokus eller hur viktiga de olika företeelserna är för identiteten. Det finns också en skillnad i hur kommunerna förhåller sig till identitet. Lunds kommun förhåller sig till identitet på ett sätt som jag tycker är förknippat med marknadsföring. Viljan att synas och att urskilja sig och därmed locka nya företag och invånare är stor. Även viljan att synas på den globala marknaden tycker jag lyser igenom mer i Lunds kommuns planeringsdokument. Viljan att marknadsföra sig tycker jag mig inte se lika tydligt i Uppsala kommuns dokument. De betonar istället vikten av att vara en stad som är attraktiv *både* hos invånare och företag.

Identitet ses av Uppsala kommun snarare som något som är av stor vikt för att skapa en stad som har kvaliteter som håller över tid.

Om jag istället hade jämfört städer som är mer olika så hade antagligen skillnaderna blivit större och därmed också till större del speglat Sveriges kommuner i stort. Med två så specifika och lika kommuner som Lunds kommun och Uppsala kommun, så är det svårt att applicera generella teorier om identitet i den kommunala planeringen, åtminstone så som jag utfört studien. Däremot så tycker jag att min studie ger ett bidrag till existerande forskning såtillvida att den visar att även kommuner som är väldigt lika ändå kan arbeta olika med identitet i sin stadsplanering. Det visar att den likriktning som bland annat Bellander (2005) och Harvey (1998) talar om, inte nödvändigtvis stämmer till fullo. Min studie visar nämligen att kommunerna försöker förstärka sin individuella identitet och värna om de identitetbärande företeelser som finns i den egna staden och kommunen.

4.3. Slutsatser

Både Lunds kommun och Uppsala kommun diskuterar och förhåller sig till identitet i sin planering. Även om exempelvis termer som ”platsens själ” förekommer ibland diskuteras identitet huvudsakligen indirekt (exempelvis genom att båda städerna lägger stor vikt vid att deras invånare cyklar – ett sådant användande av staden kan räknas som en identitetsskapande faktor), och vore det inte för den teoretiska bakgrunden i arbetets inledande kapitel hade jag med största sannolikhet inte uppmärksammat detta vid genomläsning av de kommunala dokumenten.

Kortfattat kan sägas att båda städerna lägger störst vikt vid identitet som skapas genom människan (studenternas aktiviteter och användandet av cyklar), men att även byggnader (exempelvis städernas domkyrkor och medeltida stadskärnor) och landskapselement (exempelvis Fyrisån och omkringliggande landskap) lyfts fram som viktiga för städernas identitet. Även om kommunerna är väldigt lika tycker jag mig dock se en skillnad i hur kommunerna arbetar med identitet i sin stadsplanering.

Avslutningsvis vill jag säga att jag tror att identitet är viktigt att diskutera i planeringen, men att det även ska uppmärksammas att en alltför ensidig identitetsfokuserad stadsplanering kan ha sina nackdelar. Identitet i planeringen kan, beroende på hur det används, både stjälpas och hjälpa ”lyckliga gatan” och dess existens. Däremot syns det i de kommunala planeringsdokumenten att viljan att skapa den ”lyckliga gatan” är stor.

Referenser

- Ahlberg, N. (1998). *Stadens mönster: de historiska kartorna berättar*. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Bellander, G. (2005). *Blandstaden [Elektronisk resurs] : ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling?*. Karlskrona: Boverket
<http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2005/blandstaden.pdf> [2021-01-26].
- Björk, C. Reppen, L. & Nordling, L. (2012). *Så byggdes staden: [stadsbyggnad, arkitektur, husbyggnad]*. 3., uppdaterade och utök. uppl. Stockholm: Svensk byggtjänst
- Boverket (2004). *Hållbar stadsutveckling*. Available at:
https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2004/hallbar_stadsutveckling_exempel_fran_fem_kommuner.pdf [2021-04-30].
- Boverket (2020). *Målet gestaltad livsmiljö och PBL*. Available at:
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/pbl/malet-gestaltad-livsmiljo-och-pbl/> [2021-01-03].
- Boström, S. (2010). *Kommunala satsningar av betydelse- en fråga om identitet, förnuft och tillfälligheter*. Diss. Göteborgs universitet. Göteborg: Samhällsvetenskapliga fakulteten. <http://hdl.handle.net/2077/23846>
- Brusman, M. (2010). Stadbyggandets dilemma: om förståelsen av fysisk planering som ett rationellt verktyg i samhällsutvecklingens tjänst: Friberg, T & Thelander, S (red.) *Samtal pågår - : från forskare till politiker och tjänstemän i kommuner*. Norrköping: Linköpings universitet. s 37-43
- Cresswell, T. (2004). *Place : a Short Introduction* . Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur
- Ek, R & Hultman, J (red.) (2007). *Plats som produkt: kommersialisering och paketering*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Eriksson, K. (1997). Byggnadsordningar och stadsgestaltning: Hall, T & Dunér, K (red.) *Den svenska staden. Planering och gestaltning-från medeltid till industrialism*. Lund: Sveriges radios förlag. s 154-163
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books
- Franzén, Mats (2004). Rummets tvära dialektik: notater till Henri Lefebvre. *Urbanitetens omvandlingar : kultur och identitet i den postindustriella staden*. S. 49-63

- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington: Island Press.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*. vol. 71, no. 1. London: Taylor & Francis Ltd. s. 3–17. www.jstor.org/stable/490503 [2021-01-03]
- Ingold, T. (2011). *Being alive [Elektronisk resurs] essays on movement, knowledge and description*. London: Routledge
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. 3. pr. New York: N.p.
- Jonsson, S. (2016). 'A sense of place': Platskänsla och platsidentitet i kommunal planering. En teoretisk explorativ och empiriskt undersökande uppsats om svenska kommuners arbete med platsidentitet och platskänsla. Kungliga tekniska högskolan. Examensarbete inom samhällsbyggnad. <https://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:938010/FULLTEXT01.pdf> [2021-01-05]
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Basil Blackwell
- Lundberg, K & Hjorth, C. (2011). *Att fånga platsens själ: handbok i cultural planning*. Stockholm: SKL Kommentus media
- Lunds kommun (2018a). *PM 6 Arkitektur, identitet och varumärke*. Lunds kommun. https://lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm6_arkitektur-identitet-och-varumärke.pdf [2021-03-28]
- Lunds kommun. (2018b) *PM 15 Kulturmiljö*. Lunds kommun. https://www.lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm15_kulturmiljo.pdf [2021-05-12]
- Lunds kommun (2018c). *PM 2 Medborgardialog*. Lunds kommun. https://lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm2_medborgardialog.pdf [2021-03-28]
- Lunds kommun. (2018d). *PM 11 Mobilitet och infrastruktur*. Lund: Lunds kommun. https://www.lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm11_mobilitet-och-infrastruktur.pdf [2021-05-12]
- Lunds kommun. (2000). *Värna och vinna staden fördjupning av översiktsplanen för Lund*. Lund: Lunds kommun. https://lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/fordjupade-oversiktsplaner/fop_lund_varnaochvinnastaden_sbk_2005.pdf [2021-03-28]
- Lunds kommun (2021). *Tätorter i kommunen*. <https://www.lund.se/kommun--politik/kommunfakta/tatorter/> [2021-05-13]
- Lunds kommun. (2018e). *PM 4 Stadsbyggnadsstrategier*. Lunds kommun. https://www.lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm4_stadsbyggnadsstrategier.pdf [2021-05-12]

- Lunds kommun. (2018f). *PM 13 Stadskärnan*. Lunds kommun.
https://lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/oplasmer/pm13_stadskarna.pdf [2021-03-28]
- Lunds kommun. (2018g). *Översiktsplan för Lunds kommun*. Lund: Lunds kommun.
<https://lundskommun.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=ac1324c0e56a4729a5bb8143ff9c3d3c> [2021-03-28]
- Lunds kommun (2018h). *Översiktsplan utgångspunkter*. Lund: Lunds kommun.
https://www.lund.se/globalassets/lund.se/traf_infra/oversiktsplan/op-i-delar-antagen/op-ant-01-utgangspunkter.pdf [2021-03-28]
- Massey, D. (2005). *For space*. London: SAGE
- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of the urban design*. 3.1. s. 93-116.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13574809808724418> [2021-03-11]
- Nationalencyklopedin. (2021). *Uppslagsverket: rum*.
[https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rum-\(2\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rum-(2)) [2021-06-21]
- Norberg-Schulz, C. (1976). Fenomenet plats. I Ingamaj Beck, Eva-Lotta Holm, Tom Sandqvist, Sven-Olov Wallenstein och Magnus Winblad (red.). *Arkitekturteorier : Skriftserien Kairos Nr 5*. Sverige: Raster Förlag, 89-115.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion
- Rose, (1995). Place and identity. Sense of place. Massey, Doreen & Jess, Pat (red.) *The shape of the world: explorations in human geography. Vol. 4 A place in the world? : places, cultures and globalization*.
- Stadsplanering. (2021). *Musik för stadsplanering. Del 19. Anna- Lena Löfgren- Lyckliga gatan*. <http://stadsplanering.se/musik-for-stadsplanering-del-19-anna-lena-lofgren-lyckliga-gatan-1481/> [2021-04-16]
- Statistiska centralbyrån. (2020). *Kommunsiffror*.
<https://kommunsiffror.scb.se/?id1=1281&id2=0380> [2021-05-13]
- Syssner, J. (2012) *Världens bästa plats?: platsmarknadsföring, makt och medborgarskap*. Lund: Nordic Academic Press
- Tuan, Y. (1977) *Space and Place : the Perspective of Experience*. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.
- Tuan, Y. (1974) *Topophilia: A Study of Environmental Perceptions, Attitudes, and Values*. Columbia: University Press.
- Ullstad, E. (2008) *Hållbar stadsutveckling : en politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Stockholm: Sveriges arkitekter
- Uppsala kommun. (2017). *Arkitektur Uppsala. Arkitekturpolicy Uppsala kommun*. Uppsala kommun.
https://www.uppsala.se/contentassets/a0d9f6504be5452abca495a67c0ce789/arkitekturpolicy_webb_mars_2017.pdf [2021-05-04]

- Uppsala kommun. (2020). *Kulturpolitiskt program för Uppsala kommun*.
Kulturnämnden, Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/784a94a0f2004071ba0c7d4120a95988/kulturpolitiskt-program-for-uppsala-kommun> [2021-05-04]
- Uppsala kommun. (2016a). *Riktlinjer för arkitektur och gestaltungsfrågor i Uppsala kommun*. Uppsala kommun. [2021-05-04]
<https://www.uppsala.se/contentassets/fea91459f0fc4052a8b137eca6e97be8/riktlinjer-for-arkitektur-och-gestaltungsfragor.pdf>
- Uppsala kommun. (2016b). *Uppsalas innerstadsstrategi. Stadsliv i mänsklig skala*. Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/389166b720314347aabf052b8c37066a/uppsalas-innerstadsstrategi.pdf> [2021-05-12]
- Uppsala kommun. (2015). *Underlagsrapport: Rätt riktning? Enkätundersökning*.
Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/61addede00414e67a59b1635d5bae337/op2016-underlagsrapport-ratt-riktning-enkatundersokning.pdf> [2021-05-12]
- Uppsala kommun (2013). *Uppsalas stadsmiljö. Riktlinjer för Uppsalas stadsmiljö*.
Gatu- och stadsmiljönämnden, Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/31fa6d53d5b14386a893f679e59515cb/uppsalas-stadsmiljo-riktlinjer-20140303.pdf> [2021-05-04]
- Uppsala kommun. (2016c). *Översiktsplan för Uppsala kommun. Del A Huvudhandling*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/7d682210066f491ba5236651b03f253e/op-2016-del-a-huvudhandling2.pdf> [2021-05-03]
- Åström, K. (1993) *Stadsplanering i Sverige*. Stockholm: Byggeförl.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.